

Rapport 2014:3

Utvärderarnas årsrapport 2013

Ålands landsbygdsutvecklingsprogram för
perioden 2007-2013

NORDREGIO
Nordic Centre for Spatial Development

De senaste rapporterna från ÅSUB

2011:1	Där kärnkompetens och kunskapsekonomi möts
2011:2	Konjunkturläget våren 2011
2011:3	Nordisk-baltisk sjöfart 2011. Föregångare och eftersläntrare i sjöfartspolitik
2011:4	Utvärderarnas rapport 2010. Landsbygdsutvecklingsprogram för landskapet Åland för perioden 2007-2013
2011:5	Arbetsmarknadsbarometern 2010
2011:6	Undersökning om ålänningars alkohol- och narkotikabruk samt spelvanor år 2011
2011:7	Ekonomisk översikt för den kommunala sektorn hösten 2011
2011:8	<i>The significance of duty-free sales on board ferries to the transnational transport system in the Baltic Sea Region</i>
2012:1	Konjunkturläget våren 2012
2012:2	Arbetsmarknadsbarometern 2012
2012:3	Utvärderarnas rapport 2011. Landsbygdsutvecklingsprogram för landskapet Åland perioden 2007-2013
2012:4	Frivilligarbetet inom det åländska föreningslivet -samhällsekonomska och kvalitativa effekter
2012:5	Ekonomisk översikt för den kommunala sektorn. Hösten 2012
2012:6	Små företags kapitalförsörjning på Åland. Behövs offentligt riskkapital?
2012:7	Uppföljning av landskapsandelsreformen 2008
2012:8	Medborgarundersökning: Mariehamn 2012
2013:1	Konjunkturläget våren 2013
2013:2	Utvärderarnas rapport 2012. Landsbygdsutvecklingsprogram för landskapet Åland perioden 2007-2013
2013:3	Arbetsmarknadsbarometern 2013
2013:4	Utbildningsbehov och arbetsmarknad
2014:1	Turismens samhällsekonomska betydelse för Åland 2013
2014:2	Konjunkturläget våren 2014

Förord

Under senhösten 2009 fick Nordregio och ÅSUB av Landskapsregeringen uppdraget som oberoende utvärderare av det åländska landsbygdsutvecklingsprogrammet under perioden 2007-2013. I uppdraget, där Nordregio har det övergripande ansvaret, ingår bl a att:

- utvärdera användningen av programmets resurser, effektivitet och effekterna av gjorda insatser i förhållande till mål och av EU givna överordnade strategier
- lyfta fram faktorer som påverkar resultaten positivt och negativt
- bidra till en fortlöpande uppgradering av programorganisationens kompetens genom olika inspel i form av hjälp med workshops, seminarier etc

Föreliggande rapports roll i arbetet med det åländska programmet är att fungera som stöd och underlag för de programansvarigas årsrapport över utvecklingen inom landsbygdsprogrammet under 2013. Denna rapport är också utvärderingsteamets sista årsrapport gällande programperioden 2007-2013. Vad som återstår är en slututvärderingsrapport som skall tas fram och färdigställas under senhösten innevarande år. Inom ramen för utvärderingsuppdraget har, utöver föreliggande årsrapport samt den kommande slutrapporten, publicerats en halvtidsutvärdering av programmet (ÅSUB Rapport 2010:7) samt en årsrapport för 2010 (ÅSUB 2011:4), en för 2011 (ÅSUB 2012:3) och en för 2012 (ÅSUB Rapport 2013:2).

Liksom tidigare år innehåller årsrapporten en lägesbeskrivning av utvecklingen inom programområdet. I samråd med Landskapsregeringen beslutades att utvärderarna i Årsrapport 2013 fokuserar på effekterna av åtgärderna inom Axel 1, och då mera precist effekterna av investeringsstödet samt satsningarna på yrkesutbildning och information.

Nordregios *Gunnar Linberg* har fungerat som rapportens huvudansvarige koordinator och författare av kapitel 4 -7. Han har också lagt upp och genomfört den enkätundersökning som legat till grund för den fördjupade analysen av investeringsstödet och utbildningssatsningarna. Från ÅSUB har undertecknad ansvarat för författandet av kapitel 1 - 3, samt även i övrigt medverkat i arbetet med rapporten.

Mariehamn i maj 2014

Bjarne Lindström
Direktör

Innehåll

Förord	3
Innehåll	5
Figurförteckning	7
Tabellförteckning.....	8
Sammanfattning och slutsatser	10
1. Introduktion	15
2. Utvecklingen inom programområdet	16
2.1 Den åländska makroekonomin	16
2.2 Befolkningsutvecklingen	16
2.3 Sysselsättning och arbetsmarknadsdeltagande	18
2.4 Utvecklingen inom primärnäringarna.....	23
2.5 Det åländska lantbruket.....	25
2.6 De åländska primärnäringarnas betydelse jämfört med i Finland och Sverige	27
3. Programmets finansiella genomförande	30
3.1 Det finansiella genomförandet av åtgärderna inom Axel 1.....	31
3.2 Det finansiella genomförandet av åtgärderna inom Axel 2.....	32
3.3 Det finansiella genomförandet av åtgärderna inom Axel 3.....	33
3.4 Det finansiella genomförandet av åtgärderna inom Axel 4.....	34
4. Fördjupningsstudie Axel 1: introduktion till investeringsstöd och utbildningsaktiviteter.....	36
4.1 Kort om tidigare utvärderingar.....	37
4.2 Övergripande interventionslogik för Axel 1.....	38
5. Fördjupningsstudie med fokus på investeringsstödet	41
5.1 Åtgärder och utvärderingsfrågor	41
5.2 Svenska utvärderingserfarenheter	42
5.3 Fördjupningsstudiens mål.....	44
5.4 Enkätundersökning och resultat, investeringsstöd	44
6. Fördjupningsstudie med fokus på utbildningsaktiviteter	55
6.1 Erfarenheter från halvtidsutvärderingen.....	55
6.2 Åtgärd och utvärderingsfrågor	55
6.3 Enkätundersökning och resultat, utbildningsaktiviteter	56
7. Slutsatser av årsrapportens fördjupningsdel	64
7.1 Investeringsstödet – enkätresultat och slutsatser.....	65

7.2 Utbildningsverksamheten – enkätresultat och slutsatser	65
Referenser	67
Appendix 1: Investeringsstödsenkäten	68
Appendix 2: Utbildningsenkäten	74

Figurförteckning

Figur 1. Befolkningsutvecklingen per kommun 2006 - 2013, procent.....	17
Figur 2. Sysselsättningen efter region 2000 - 2011	19
Figur 3. Antal sysselsatta efter näringsgren 2011.....	20
Figur 4. Sysselsättningsgraden efter kommun 31.12.2011, procent	21
Figur 5. Den öppna arbetslösheten per kommun 2013, procent	22
Figur 6. Genomsnittligt antal öppet arbetslösa arbetssökande och lediga platser efter yrkesområde år 2013	22
Figur 7. Antal företag efter bransch 31.12.2013.....	24
Figur 8. Bruttointäkter för lantbrukets produkter 2006 och 2012	25
Figur 9. Jordbrukslägenheter efter huvudproduktionsinriktning 2006 och 2012.....	26
Figur 10. Användning av den åländska åkerarealen 2006 och 2012, hektar	27
Figur 11. Sysselsatta efter näringsgren 1.1.2012 på Åland, i Finland och Sverige, procent	28
Figur 12. Andelen företag efter näringsgren på Åland (31.12.2012), i Finland (2010) och Sverige (2009), procent.....	29
Figur 13. Finansieringsram, beslutad och utbetald offentlig finansiering för åtgärder inom programmets samtliga axlar 2007-2013, 31.12.2013.....	30
Figur 14. Axel 1: finansieringsram, beslutad och utbetald offentlig finansiering, 2007-2013, 31.12.2013	31
Figur 15. Axel 2: finansieringsram och utbetald offentlig finansiering, 2007-2013, 31.12.2013	32
Figur 16. Axel 3: finansieringsram och utbetald offentlig finansiering, 2007-2013, 31.12.2013	33
Figur 17. Axel 4: finansieringsram och utbetald offentlig finansiering, 2007-2013, 31.12.2013	34
Figur 18. Interventionslogiken för Axel 1.....	39
Figur 19. De svarandes verksamhet.....	45
Figur 20. Respondenternas omsättning och sysselsättning.....	46
Figur 21. Stödnivåerna hos de svarande företagen	46
Figur 22. Informationskällorna	47
Figur 23. Inriktningen på det erhållna investeringsstödet.....	47
Figur 24. Stödets betydelse för investeringsviljan	48
Figur 25. Investeringsens roll i utvecklingen av verksamheten.....	49
Figur 26. Investeringsens miljöeffekter	49
Figur 27. Investeringsens sysselsättningseffekter	50

Figur 28. Investeringens betydelse för genomförandet av företagets affärsplan	51
Figur 29.Handledning och framtida stödbehov	52
Figur 30. Respondenternas köns- och åldersfördelning	57
Figur 31. Utbildningens betydelse	60
Figur 32. Andel respondenter som skapat ny verksamhet efter utbildningen	61
Figur 33. Utbildningens omsättningseffekter	62
Figur 34. Utbilningen inverkan på intresset för programmet	63

Tabellförteckning

Tabell 1. Antal invånare efter kön och kommun 31.12.2012 samt förändring från 31.12.2011	18
Tabell 2. Antal nya och nedlagda företag 2006 - 2012, hela näringslivet samt primärnäringsarna.....	24
Tabell 3. Kurser, deltagare och inriktning på kursen	56

Sammanfattning och slutsatser

Denna rapport utgör den fjärde årsrapporten inom Nordregios och ÅSUBs uppdrag att löpande utvärdera arbetet med Ålands landsbygdsutvecklingsprogram. Rapporten innehåller en sammanställning avseende utvecklingen inom programområdet och det finansiella genomförandet av landsbygdsutvecklingsprogrammet. I samråd med representanter för Landskapsregeringen beslutades att i denna årsrapport även genomföra en fördjupningsinsats med fokus på Axel 1 och investeringsstödet.

Utvecklingen inom programområdet

Den åländska makroekonomin har under senare år uppvisat en svag utveckling med negativa tillväxtsiffror för 2011 och 2012. Enligt ÅSUBs preliminära dataunderlag och prognoser uppvisade Ålands samlade ekonomi (BNP) noll-tillväxt under 2013, men torde under innevarande år åter uppvisa lite mer positiva tillväxtsiffror.

Den under programperioden hittills relativt dämpad ekonomiska utvecklingen avspeglas inte i en motsvarande kräftgång i den åländska befolkningsutvecklingen. Sett över perioden som helhet har tillväxten i befolkningen nämligen varit betydande.

Det totala invånartalet vid utgången av år 2013 uppgick till 28 666 personer, vilket innebär en ökning av befolkningen sedan programstarten 2006 med hela 1 743 personer eller ca 6,5 procent.

Befolkningstillväxten har under de senaste åren (2012, 2013) dock dämpats något – främst genom en nedgång i nettoinflyttningen – jämfört med genomsnittet under 00-talet. Samtidigt är de regionala skillnaderna inom Åland stora. Under senare år har befolkningstillväxten varit positiv i Mariehamn och i flertalet landsbygdskommuner, medan befolkningen i skärgårdskommunerna minskat. Idag har skärgården den högsta andelen äldre, över 65 år, medan andelen barn och unga under 20 år är störst på landsbygden. Det innebär att den så kallade försörjningskvoten ökar snabbast i skärgården.

Att andelen äldre på Åland ökar får betydelse för arbetsmarknaden och sysselsättningen. Den öppna arbetslösheten sjönk mellan 2010 och 2011, för att under 2012 stiga till i snitt 3,1 procent. Under fjolåret steg den genomsnittliga årsarbetslöshetsgraden ytterligare något till 3,5 procent. Ökningen skedde främst i Mariehamn och i landsbygdskommunerna, medan arbetslösheten sjönk något i skärgården. Inom jord-, skogsbruk och fiske har antalet arbetslösa i snitt legat runt fjorton personer och antalet lediga platser runt två stycken sedan år 2009. Det samlade nyrekryteringsbehovet i förhållande till det totala antalet arbetsplatser är fortsättningsvis lägst inom primärnäringsarna och livsmedelsindustrin.

Förädlingsvärdet inom de åländska primärnäringsarna (inkl. skog och fiske) uppgick år 2011 till 24,7 miljoner euro, en tydlig nedgång jämfört med året innan (28,2 miljoner). Deras andel av 2011-års bruttonationalprodukt till baspris var 2,3 procent, en svag nedgång från programmets basår 2006 då motsvarande andel var 2,5 procent.

Den del av primärnäringsarna som drivs i bolagsform (fiskodlingar, större jordbruksenheter och liknande) har under senare år uppvisat en positiv och växande nyetableringstrend. Från ett nettotillskott (nyetableringar minus nedläggningar) under åren 2006 – 2010 på endast ett enda företag, steg antalet nya enheter (netto) med hela 24 stycken under 2011 och 2012.

Sammantaget sysselsatte primärnäringsarna 592 personer (4,3 procent av alla sysselsatta) år 2011, vilket är en marginell ökning (+8 personer) jämfört med året innan, men en nedgång med hela 67 personer jämfört med läget år 2007. Av de sysselsatta var 475 personer aktiva inom lantbruket. Omkring 70 procent av de sysselsatta inom jord- och skogsbruket var män. De åländska jordbrukarnas medelålder var 2012 53 år – att jämföra med det finska riksgenomsnittet på strax under 51 år. Trenden är också att andelen äldre jordbrukare ökar.

Konjunktursituationen inom jordbruksnäringen ser relativt oförändrad ut från tidigare år. Efterfrågan på åländska livsmedelsprodukter är relativt stark, men billig import styr priset och branschen har en svag prisutveckling. Samtidigt pressar stigande kostnader lönsamheten inom näringen. Bruttointäkterna från lantbrukets olika produktgrupper har trots detta stigit med nästan 2,7 miljoner euro i löpande priser från 2006 till 2012, främst inom äppelodlingen och spannmålsproduktionen, men även produktion av kött och ägg samt mjölk har ökat.

Vi kan också se en fortsatt trend mot allt färre och större gårdar - från 617 jordbruksenheter med en medelareal på 23,4 hektar år 2006 till 513 enheter med en medelareal på 26,8 hektar år 2012. Framför allt har åkerarealen som används för oljeväxter, vall och åkerbete samt brödsäd, liksom åkerareal i träda ökat, medan arealen för fodersäd minskat. Odlingen av sockerbetar har helt upphört.

Programmets finansiella genomförande

Den offentliga finansieringsramen för Landsbygdsutvecklingsprogrammets är drygt 59 miljoner euro (inkl. tekniskt stöd om 1,3 miljoner för genomförandet). Under redovisningsåret 2013 fattade man beslut om ytterligare en miljon euro. Samtidigt betalade man ut 7,2 miljoner euro för satsningar inom programmets samtliga axlar inklusive tekniskt stöd. Programmets sammanlagda utgifter 2007-2013 uppgår till 55,5 miljoner euro, vilket utgör 94 procent av programmets ram för offentlig finansiering om sammantaget 59,2 miljoner euro (inkl. tekniskt stöd). Av programbudgeten återstår nu alltså bara ca 3,7 miljoner (inklusive kvarvarande kostnader för det tekniska stödet).

Axel 1: Förbättra konkurrenskraften inom jord- och skogsbruket

Den totala budgetramen för den första axeln är 7,56 miljoner euro, av vilket 96 procent har bundits upp genom beslut och 84 procent betalats ut till stödmottagare. Axel 1 omfattar fem åtgärder, varav åtgärd 121 Modernisering av jordbruksföretag står för över hälften av axelns budgetram. Det är också den åtgärden som har den högsta genomförandegraden inom axeln (91 procent) och nästan hela finansieringsramen är uppbokad genom beslut (99 procent). Åtgärd 123 Högre värde i jord- och skogsbruksprodukter har liksom åtgärd 121 haft en stor efterfrågan, 95 procent av finansieringsramen på 2,16 miljoner har bundits upp genom beslut och 85 procent har betalats ut. För åtgärden 112 Startstöd till unga jordbrukare har 89 procent av den nuvarande finansieringsramen på 1,28 miljoner euro fördelats genom beslut och 64 procent betalats ut. Inom den här åtgärden har finansieringsramen skurits ner till förmån för åtgärd 212 inom axel 2 till följd av att intresset för stödet varit begränsat bland unga jordbrukare. Åtgärd 111 stöd till yrkesutbildning och information inom jord- och skogsbruket samt livsmedelsproduktion har en finansieringsram på 125 000 euro. I slutet av 2013 hade nästan 48 procent av finansieringsramen betalats ut och 71,5 procent använts genom beslut om utbildningsinsatser. Under 2013 fattades beslut om nästan hela finansieringsramen för åtgärd 124 Samarbete och utveckling av nya produkter, processer och tekniker inom jordbruks- och livsmedelssektorn samt inom skogsbrukssektorn, men några pengar hade inte betalats ut under året.

Axel 2: Att förbättra miljön och landsbygden

Merparten av finansieringen i programmet, hela 47,1 miljoner (81 procent), går till åtgärderna och stöden inom denna axel. Åtgärd 214 Stöd för miljövänligt jordbruk (miljöstöd) är den största åtgärden inom hela programmet, den offentliga finansieringsramen uppgår till hela 25,7 miljoner euro. Åtgärd 212 Kompensationsbidrag (LFA) är den näst största åtgärden inom programmet med en finansieringsram på nästan 21,3 miljoner euro. Finansieringsramen för åtgärden 216 Icke produktiva investeringar har ytterligare minskats från 0,4 miljoner euro till cirka 36 000 euro, av vilka det fattats beslut om drygt 80 procent. Ett av projekten som beviljats stöd för åtgärd 216 var Anläggning för mångfunktionell våtmark. En åtgärd som i andra programområden visat sig vara tämligen effektiv.

Axel 3: Livskvalitet och diversifierad ekonomi på landsbygden

Den samlade offentliga finansieringsramen för denna axel är knappt 1,7 miljoner euro, där närmare 75 procent avser åtgärd 312 Etablering och utveckling av mikroföretag. För åtgärden 311 Diversifiering till annan verksamhet än jordbruk har 370 000 euro budgeterats och för åtgärden 341 Kompetensutveckling och information för förberedelse och genomförande av lokala utvecklingsstrategier 60 000 euro. Inom åtgärden för diversifiering till annan verksamhet har knappt 48 procent av den offentliga finansieringsramen omfattats av beslut och 22 procent betalats ut. Den största åtgärden inom axel 3 (312 Etablering och utveckling av mikroföretag) har haft en bättre genomförandegrad, vid årsskiftet hade 87 procent av den offentliga finansieringsramen bundits av beslut och 62 procent av medlen

hade betalats ut. Inom åtgärden 341 Kompetensutveckling och information för förberedelse och genomförande av lokala utvecklingsstrategier, som har en finansieringsram om 60 000 euro, hade det vid årsskiftet både fattats beslut om och betalats ut 82 procent av finansieringsramen.

Axel 4 Genomförande av LEADER-dimensionen

Den fjärde axeln är den axel som har den minsta offentliga finansieringsramen, endast drygt 1,6 miljoner euro. Axeln inbegriper tre huvudåtgärder; 413 Genomförande av lokala utvecklingsstrategier, 421 Genomförande av interregionalt och transnationellt samarbete samt 431 Drivandet av den lokala aktionsgruppen. Störst är budgeten för den förstnämnda åtgärden, drygt 1,2 miljoner euro. Budgeten för åtgärd 413 Genomförande av lokala utvecklingsstrategier används till att förverkliga följande åtgärder inom axel 3: 313 Främjande av turismverksamhet, 321 Grundläggande tjänster för ekonomi och befolkning på landsbygden, 322 Förnyelse och utveckling av byarna, 323 Bevarande och uppgradering av natur- och kulturarvet på landsbygden och 331 Utbildning och information. Samtliga dessa LEADER-åtgärder kom igång först under 2011. Verksamheten har sedan dess varit intensiv och i slutet av år 2013 hade beslut fattats om 95 procent av den offentliga finansieringsramen och 75 procent av finansieringsramen hade betalats ut. Inom åtgärd 421 Genomförande av interregionalt och transnationellt samarbete, som har en offentlig finansieringsram på 50 000 euro är nu i sin helhet inbokad. För åtgärden 431 som innebär drivandet av själva aktionsgruppen, LAG, har beslut fattats om ett projekt för hela den offentliga finansieringsramen. Drygt 70 procent av finansieringsramen har betalats ut.

Den fördjupade analysen av investeringsstöd och utbildningsinsatser

Fördjupningsdelen i denna årsrapport har haft som mål att utvärdera hur de investeringsstöd och utbildningsstöd som betalats ut inom ramen för Ålands landsbygdsprogram har använts och vilka effekter som kan tänkas uppstå för företag och samhälle. Åtgärderna som återfinns inom Axel 1 syftar till att stärka konkurrens- och utvecklingskraft hos företagen inom jord- och skogsbruket, livsmedelproduktion och förädlingen av dessa råvaror - på grundval av ett hållbart resursutnyttjande.

Vi har valt att studera både investeringsstöden och utbildningsaktiviteterna inom Axel 1, och som i tidigare årsrapporter har vi gjort detta genom ett insamlande av enkätdata/intervjudata från de som mottagit stödmedel. Detta år har två enkäter utvecklats med utgångspunkt i interventionslogiken – samt med stöd av liknande enkätstudier i andra länder. Enkäten om investeringsstöd skickades till 37 stödmottagare och 15 användbara enkäter återkom (motsvarande ca 40 % av stödmottagarna inom investeringsstödet). Enkäten till de som deltagit i utbildningsaktiviteter skickades till ett urval av de som deltagit. 67 personer fick enkäten och 21 svar återkom. Båda enkäterna besvarades av en god mix av företagare.

Investeringsstödet har avsett satsningar inom en hel del olika områden, men främst har det av respondenterna använts till satsningar inom områdena *ekonomi och produktionsbyggnader, ny teknik samt energi och miljöåtgärder*. En generell hypotes är att investeringsstöden tidigarelägger investeringar, ökar storleken och även är en möjlighet för myndigheterna att styra investeringar mot miljöåtgärder eller annat man efterfrågar. Vi kan med materialet från Åland bidra till att den hypotesen stärks.

Det är tydligt att man i alla fall från respondenternas sida har uppfattningen att företaget finns kvar i hög grad på grund av att man kunnat genomföra de investeringar man fått stöd för. Stöden har också bidragit till att företagen har investerat i ny teknik, samt att man i viss utsträckning har utvecklat nya produkter eller tjänster. Investeringarna har även bidragit till en utveckling inom områdena arbetsmiljö, djurmiljö och miljöpåverkan. Störst effekt har investeringarna enligt respondenterna haft på arbetsmiljön samt den externa miljöpåverkan - men även vad gäller djurmiljön.

Utbildningsaktiviteterna inom landsbygdsprogrammet är främst utformat i form av kursverksamhet, samt obligatoriska kurser för deltagande i vissa andra åtgärder. Målsättningen är att öka företagarnas kompetens rörande produktion, ny teknik, informationsteknologi, miljö, miljövänlig odling och ekonomi. Det är tydligt att många anser att utbildningarna har *förbättrat miljöaspekterna i produktionen, ökat kompetensen inom produktionsprocesser, förbättrat och effektiviserat verksamheten samt förbättrat arbetsmiljön*. De aspekter som flest upplevt som "inte alls" påverkade är djurhälsan, administrativ styrning, informationsteknologiska lösningar samt kompetensen rörande ny teknik. På lång sikt kan man alltså anta att sådana områden som kompetens om produktionsprocesser och förbättrad effektivitet bör förbättra lönsamheten.

Generellt för båda åtgärderna är att de påverkar många olika delar av verksamheterna, och att de har effekter som inte alltid går att kvantifiera på kort sikt. Via enkäternas fritexts kan man också få en känsla av vad som upplevs som bra och dåligt – och vilka effekter man själv anser att t.ex. investeringarna haft. Man kan också få en känsla av vilken typ av investeringar man inom lantbruket på Åland skulle vilja genomföra i framtiden.

1. Introduktion

Ålands landsbygdsutvecklingsprogram 2007-2013 är ett av EU delfinansierat program för utveckling av Ålands landsbygd. Ansvarig för programmets utformning är Ålands landskapsregering, och för genomförande svarar landskapsregeringen och en lokal aktionsgrupp (LAG). Under senhösten 2009 fick Nordregio, i samverkan med Ålands Statistik och Utredningsbyrå (ÅSUB), i uppdrag att genomföra en löpande utvärdering av hur väl programåtgärder och genomförande, inklusive projekt, bidrar till måluppfyllelsen enligt strategi och program. I uppdraget ingår en halvtidsutvärdering av programutfall och resultat,¹ en utvärdering i efterhand av programmets utvecklingseffekter och måluppfyllelse, samt en årlig avrapportering inför programmets kommunikation med EU.

Underlaget har utarbetats i samverkan mellan Nordregio och ÅSUB, där ÅSUB haft det huvudsakliga ansvaret för sammanställning av underlagsmaterial, analys och rapportförfattande avseende utvecklingen inom programområdet och det finansiella genomförandet av landsbygdsutvecklingsprogrammet. I samråd med representanter för Landskapsregeringen konstaterades ett behov av att närmare analysera effekterna av programmets investeringsstöd samt även av utbildningssatsningarna. Motivet var att detta utgör en viktig del i utformningen av framtida program och är något som hittills fått relativt lite uppmärksamhet inom programmet. En genomgång av investeringsstödens roll och effekter kommer också att bli en viktig del i den kommande slututvärderingen av programmet. Nordregio har varit ansvarig för genomförandet av fördjupningsinsatsen, som bygger på en kombination av litteratursammanställningar, dokumentanalys samt två enkäter till mottagare av investeringsstöd och deltagare i programmets kursverksamhet. Ansvaret för rapporten som helhet har också vilat på Nordregio.

Rapporten består av tre delar. Inledningsvis ges en presentation av nuläget och den senaste tidens utveckling inom programområdet. Här redogörs kort för befolkningsstruktur, arbetsmarknad och ekonomisk utveckling, för Åland generellt och specifikt för jordbruket. Därefter följer en kortfattad finansiell presentation av genomförandet av programmet, avseende beslut och utbetalningar inom olika åtgärder i de fyra axlar som utgör grunden för programmet. I rapportens avslutande del presenteras fördjupningsstudien med fokus på programmets resultat och förutsättningar avseende investeringsstöd och utbildningssatsningar.

¹ Se "Halvtidsutvärdering Landsbygdsutvecklingsprogrammet för landskapet Åland", ÅSUB rapport 2010:7

2. Utvecklingen inom programområdet

I det här kapitlet sammanfattas utvecklingen inom demografi och arbetsmarknad på Åland under programperioden. Även den ekonomiska utvecklingen och lantbrukets betydelse för ekonomin summeras. Tabellerna och diagrammen i kapitlet baseras på officiell statistik från ÅSUB om inte annat anges.

2.1 Den åländska makroekonomin

År 2010 växte BNP med cirka 1,4 procent, vilket är en relativt blygsam tillväxt jämfört med 2009-års återhämtning (6,2 procent). Under 2011 sjönk Ålands BNP med hela 6,1 procent och uppgick därmed till 1 140 miljoner euro². Det samlade resultatet från den åländska ekonomin låg därmed under 2011 fortfarande något lägre (i fasta priser) än 2007.

Preliminära uppgifter för 2012 visar att det samlade värdet av den privata och offentliga produktionen av varor och tjänster förväntas fortsätta att minska något även detta år. Enligt preliminära uppgifter och prognoser ser tillväxten ut att hamna ungefär på plus/minus nollstrecket under 2013. Det är den svaga tillväxten inom det privata näringslivet som håller ner den samlade BNP-tillväxten. Den offentliga sektorns bidrag till BNP har dock varit svagt positivt.

Enligt ÅSUBs prognoser ser läget ut att ljusna ytterligare något under 2014 tack vare en återhämtning i den globala ekonomin i kombination med en planerad "återflaggning" av en mindre del av färjetonnaget. Den åländska ekonomins utveckling under 2015 är mycket svårt att bedöma, inte minst med tanke på de höjda driftskostnader som då drabbar sjöfarten på grund av IMO:s svaveldirektiv.

De åländska konsumentpriserna steg i genomsnitt med 1,2 procent under 2013. Priserna antas öka något snabbare under 2014.

2.2 Befolkningsutvecklingen

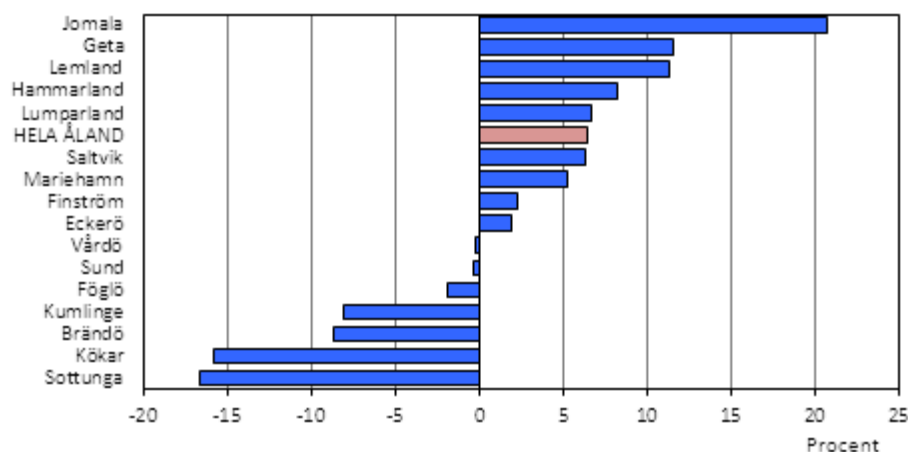
Befolkningstillväxten har varit snabb under programperioden. Totalt ökade invånartalet med 1 743 personer, från 26 923 personer vid slutet av 2006 till 28 666 personer vid utgången av år 2013. Under 2012 och 2013 steg dock folkmängden med endast 147 respektive 168 personer, vilket är betydligt mindre än 2011 års ökning på nästan 350 personer. Under programperioden har den årliga befolkningsökningen hittills i medeltal varit ca 250 personer.

Totalt har den åländska befolkningen under programperioden hittills vuxit med 6,5 procent. De regionala skillnaderna inom Åland är dock betydande. Från 2006 till 2013 har befolkningen minskat i samtliga sex skärgårdskommun, i två av dem med nästan 17 respektive 16 procent (se figur nedan). Däremot har befolkningstillväxten

² Uppgifterna baseras på slutförd beskattning varför det är närmare 2 års eftersläpning av data vid publicering.

varit starkt positiv i flera av landsbygdskommunerna. Det är främst kommunerna som ligger nära Mariehamn som har vuxit snabbt och i synnerhet Jomala. Dessutom uppvisar Geta – i relativa termer - en anmärkningsvärt stor befolkningstillväxt.

Figur 1. Befolkningsutvecklingen per kommun 2006 - 2013, procent

Källa: ÅSUB

Följande tabell visar befolkningen senaste årsskifte efter kön och kommun. År 2013 minskade befolkningen i fyra av sex skärgårdskommuner samt i fyra landsbygdskommuner. Den i absoluta tal största befolkningsminskningen under åren återfanns i landsbygdskommunerna Eckerö, Finström och Saltvik. Den största nedgången i skärgården gällde Föglö (-6 personer) och Kumlinge (-10 personer).

Den största tillväxten under 2013 hade Jomala som fick ytterligare 69 innevånare. Som framgår av sammanställningen i tabell 1 så har nettobefolkningstillväxten under året varit strakt koncentrerad till Mariehamn med sina två närmaste grannar (Jomala och Lemland) vilka tillsammans växte med hela 159 personer, att jämföra med den totala nettoökningen av den åländska befolkningen under året med 164.

I slutet av år 2013 var 39,7 procent av Ålands befolkning bosatt i staden, 60,3 procent på den åländska landsbygden och 7,5 procent i skärgården. Endast två kommuner, Mariehamn och Finström, hade fler kvinnor än män, medan övriga kommuner hade ett överskott av män. Särskilt markant var överskottet i skärgårdskommunerna, där det endast fanns 88 kvinnor på 100 män.

Tabell 1. Antal invånare efter kön och kommun 31.12.2012 samt förändring från 31.12.2011

Kommun	Antal invånare 31.12.2013			Kvinnor per 100 män	Andel av Ålands bef. %	Förändring 2012 - 2013	
	Totalt	Kvinnor	Män			Antal	Procent
Brändö	475	216	259	83	1,7	-1	-0,2
Eckerö	947	449	498	90	3,3	-13	-1,4
Finström	2 520	1 284	1 236	104	8,8	-11	-0,4
Föglö	572	269	303	89	2,0	-6	-1,0
Geta	500	242	258	94	1,7	5	1,0
Hammarland	1 540	753	787	96	5,4	18	1,2
Jomala	4 424	2 153	2 271	95	15,4	69	1,6
Kumlinge	330	154	176	88	1,2	-8	-2,4
Kökar	251	111	140	79	0,9	6	2,4
Lemland	1 926	937	989	95	6,7	43	2,3
Lumparland	413	199	214	93	1,4	21	5,4
Saltvik	1 813	902	911	99	6,3	-10	-0,5
Sottunga	100	48	52	92	0,3	-1	-1,0
Sund	1 029	502	527	95	3,6	-6	-0,6
Vårdö	433	211	222	95	1,5	11	2,6
Mariehamn	11 393	5 934	5 459	109	39,7	47	0,4
Landskomm.	17 273	8 430	8 843	95	60,3	117	0,7
-Landsbygden	15 112	7 421	7 691	96	52,7	116	0,8
-Skärgården	2 161	1 009	1 152	88	7,5	1	0,0
Åland	28 666	14 364	14 302	100	100,0	164	0,6

Källa: ÅSUB

Även befolkningens åldersstruktur skiljer sig mellan programområdets regioner och kommuner. Den högsta andelen äldre, över 65 år, har skärgården, medan andelen barn och unga under 20 år är störst på landsbygden. Andelen äldre ökar nu kontinuerligt, något som på sikt får stor betydelse för arbetsmarknaden och sysselsättningen. Detta gör att den s.k. försörjningskvoten, som anger andelen barn och äldre i relation till befolkningen i arbetsför ålder, uppvisar en stigande trend. Effekterna av utvecklingen är störst i skärgården där försörjningskvoten idag växer allra snabbast.

2.3 Sysselsättning och arbetsmarknadsdeltagande

En närmare titt på den åländska arbetsmarknaden visar att antalet sysselsatta personer bosatta på Åland 2011³ uppgick till exakt 14 000 personer.⁴ Detta är en ökning jämfört med året innan på hela 314 sysselsatta personer. Totalbefolkningen ökade samma år med 340 personer, alltså ungefär i samma storleksordning som sysselsättningen. De i absoluta tal största ökningarna återfanns inom sektorn vård och omsorg (+172), men också inom industrin (+43), handeln (+41) samt hotell och restaurangverksamhet (+46) noteras en betydande sysselsättningstillväxt. Även inom primärnäringsarna ökade sysselsättningen, om än i rätt så begränsad utsträckning (+8).

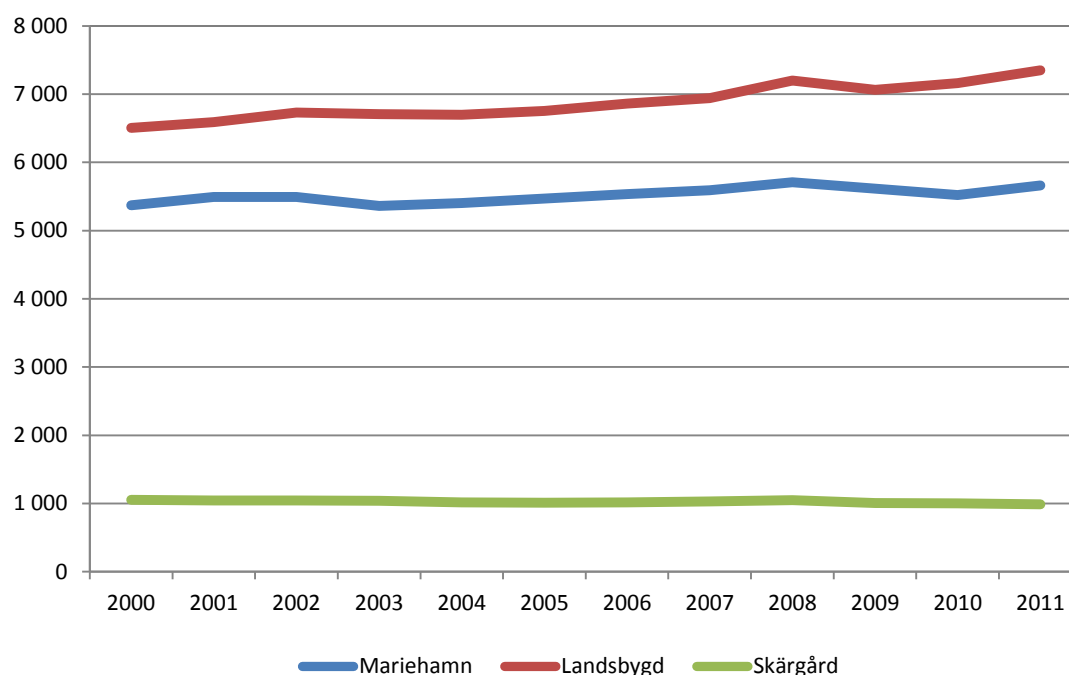
³ År 2011 är senast tillgängliga uppgift på sysselsättningsstatistiken baseras på uppgifter från register som samkörs, bland annat register över beskattningen.

⁴ Från år 2007 till 2011 har antalet sysselsatta personer som bor på Åland ökat med 436.

Antalet sysselsatta ökade under 2012 i Mariehamn (+140 sysselsatta) och på landsbygden (+190). I skärgården minskade däremot sysselsättning (-16). På den kommunala nivån hade Mariehamn hade också det största antalet sysselsatta (5 662 personer), medan det regionalt sett var så att den största gruppen sysselsatt var bosatt på landsbygden utanför Mariehamn (7 352 personer). I skärgården uppgick antalet sysselsatta personer till 986.

I Figur 2 nedan redovisas utvecklingen av den arbetsmarknadsaktiva befolkningens regionala fördelning under perioden 2000 – 2011. Som framgår av diagrammet så har det inte skett några mer dramatiska förskjutningar i den sysselsatta befolkningens regionala fördelning under programperioden.

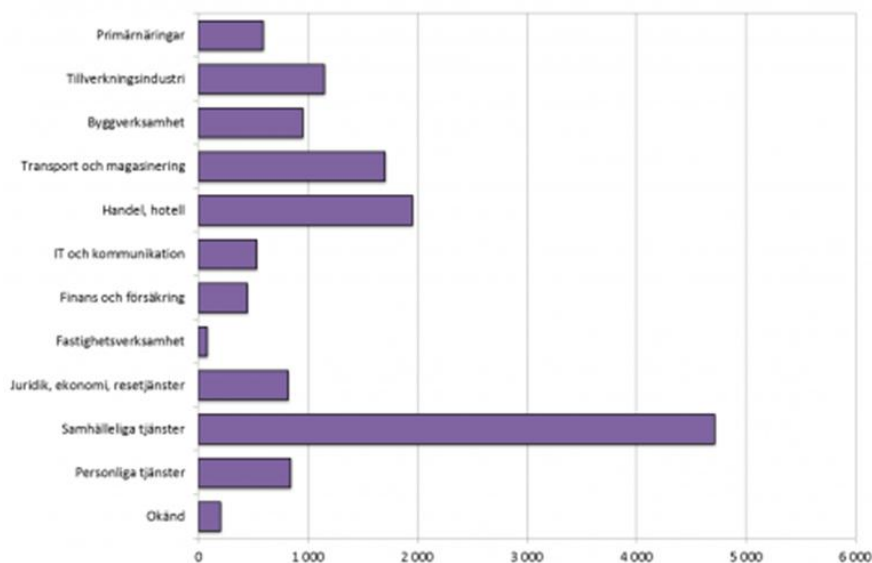
Figur 2. Sysselsättningen efter region 2000 - 2011

Källa: ÅSUB

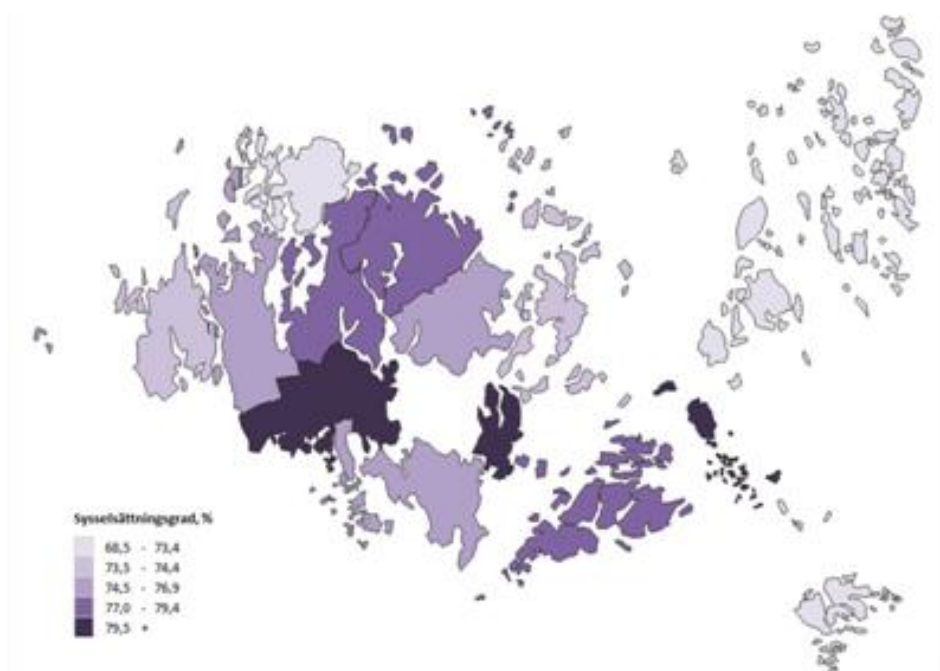
Fördelningen av sysselsättningen enligt näringsgren 2011 framgår av Figur 3 nedan. Flest sysselsatta finns inom näringsgrenen samhällliga tjänster där verksamheten domineras av offentliga arbetsplatser inom vård, omsorg, utbildning och sociala tjänster. Inom den privata sektorn är de två största näringarna räknat i antal sysselsatta transport och magasinering (som domineras av sjöfarten) samt handel och hotell och restaurangverksamhet (inkl. turism). Primärnäringsarna sysselsatte år 2011 592 personer eller 4,3 procent av alla sysselsatta.

Figur 3. Antal sysselsatta efter näringsgren 2011

Av de sysselsatta inom primärnäringsgrupperna var 513 aktiva inom lantbruket (exkl. skogsbruk och fiske), vilket motsvarar 3,7 procent av de sysselsatta. Hela 70 procent av de sysselsatta inom jord- och skogsbruket var män och 30 procent kvinnor.

Kartan nedan (Figur 4) visar sysselsättningsgraden i de åländska kommunerna. Denna beräknas som de sysselsattas andel av den 16-64 åriga befolkningen. År 2011 var sysselsättningsgraden på Åland 76,2 procent (78,0 procent för kvinnor och 74,6 procent för män). Regionalt sett var sysselsättningsgraden högst på landsbygden (77,6 procent), lägst i skärgården (73,9 procent) och 74,9 procent i Mariehamn. Om man ser till de enskilda kommunerna, så var sysselsättningen högst i Jomala, Lumparland och Sottunga. Den lägsta sysselsättningsgraden återfanns i Brändö, Geta Kumlinge och Kökar.

Figur 4. Sysselsättningsgraden efter kommun 31.12.2011, procent

Den öppna arbetslösheten sjönk från 3,1 procent 2010 till 2,8 procent 2011, för att år 2012 åter stiga till 3,1 procent. Årsmedeltalet för 2013 var 3,5 procent, en ökning med 0,4 procentenheter sedan året innan.

Antalet öppet arbetslösa var under 2013 i snitt 500 personer, 58 fler än året innan. Arbetslösheten var fortsättningsvis lägre bland kvinnorna, 3,1 procent, jämfört med 4,0 för männen. Det genomsnittliga antalet lediga platser ökade dock något under året, från 206 till 230.

En jämförelse mellan regionerna visar att arbetslösheten under det senaste året i snitt var högst i Mariehamn (4,5 procent). På landsbygden utanför staden uppgick den genomsnittliga årsarbetslösheten till 3,0 procent. I skärgårdskommunerna var arbetslöshetsgraden lägst (2,4 procent). Arbetslösheten steg under 2013 i Mariehamn medan den sjönk något i på landsbygden och skärgården.

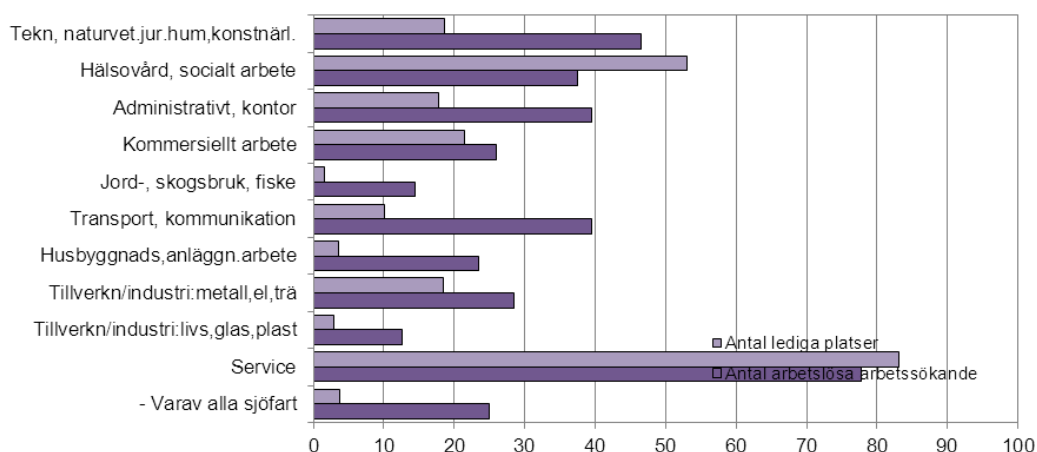
Figur 5. Den öppna arbetslösheten per kommun 2013, procent

Källa: ÅSUB

Arbetslösheten och tillgången på lediga platser varierar mellan olika branscher och yrkesområden inom programområdet. Under 2013 var antalet lediga platser i snitt något större än antalet arbetslösa arbetssökande inom endast två yrkesområden: servicearbeten samt hälsovård och socialt arbete (se figuren nedan).

Figur 6. Genomsnittligt antal öppet arbetslösa arbetssökande och lediga platser efter yrkesområde år 2013

Källa: ÅSUB

Inom området jord-, skogsbruk och fiske har antalet arbetslösa i snitt legat runt 14

personer och antalet lediga platser runt 2 stycken sedan år 2009. År 2008 var både antalet arbetslösa och antalet lediga platser 8 inom området.

Den årliga arbetsmarknadsbarometern som ÅSUB utarbetar⁵ visar också att det samlade nyrekryteringsbehovet (nyrekrytering och ersättande rekrytering) i förhållande till det totala antalet arbetsplatser fortsättningsvis är som lägst inom primärnäringsarna och den till dessa näringar nära anknutna livsmedelsindustrin.

2.4 Utvecklingen inom primärnäringsarna

De inom primärnäringsarna sysselsatta uppgick 2011 till 592 personer, en mindre ökning med 8 sysselsatta sedan året innan. Sedan programstarten innebär detta dock en minskning av de sysselsatta inom primärnäringsarna med 67 personer. Av de inom primärnäringsarna sysselsatta återfanns 475 inom jordbrukssektorn (resterande 117 fanns inom skogsbruk och fiske), motsvarande 3,5 procent av den totala i statistiken registrerade sysselsättningen. Hela 70 procent av de sysselsatt inom lantbrukssektorn var män, bara 30 procent kvinnor.

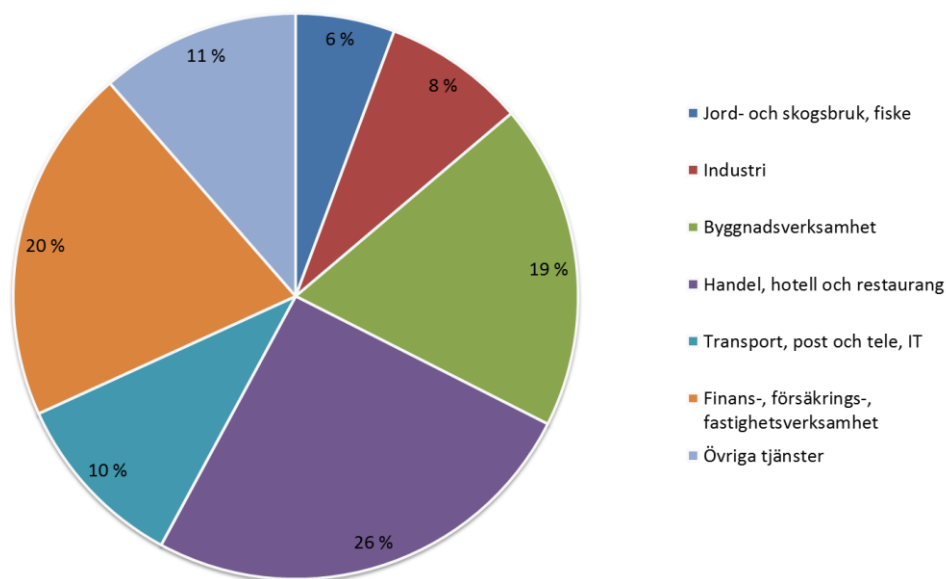
Förädlingsvärdet inom primärnäringsarna uppgick år 2011 till 24,7 miljoner euro, en tydlig nedgång jämfört med året innan (28,2 miljoner).

Primärnäringsarnas andel av 2011-års bruttonationalprodukt till baspris var 2,3 procent jämfört med 2,5 procent år 2006. Året innan (2010) var andelen 2,6 procent. Det här betyder att nedgången under 2011 inom primärnäringsarna varit mer än dubbelt så stor som för den åländska ekonomin som helhet – en nedgång på hela 15,6 procent att jämföra med en samlad BNP-reduktion under året på 6,1 procent. Huvuddelen av tillbakagången faller dock på fiske- och skogssektorn, inom jordbruket är nedgången betydligt mindre markerad.

I slutet av år 2013 fanns det 2 468 företag på Åland. Flest företag fanns inom branscherna handel och hotellverksamhet, finans- och fastighetsverksamhet samt inom byggbranschen (se Figur 7). Inom primärnäringsarna fanns 140 registrerade företag, en ökning med 53 stycken sedan 2008.

⁵ ÅSUB Rapport 2013:3, Arbetsmarknadsbarometern 2013.

Figur 7. Antal företag efter bransch 31.12 2013

I tabell 2 nedan redovisas utvecklingen av antalet nya och nedlagda företag på Åland sedan programperiodens start och fram till och med 2012 (senast tillgängliga slutliga siffror).

Under perioden 2006-2012 var antalet nystartade företag som flest år 2007 då hela 264 företag startade, medan antalet nedlagda företag var flest 2012 då 185 företag lades ned. Nettotillskottet av företag under hela perioden blev 472 stycken.

Tabell 2. Antal nya och nedlagda företag 2006 - 2012, hela näringslivet samt primärnäringsarna

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Totalt
Nya företag, totalt	105	264	243	188	221	200	241	1 562
Varav primärnäringsarna	6	7	7	5	7	14	19	65
Nedlagda företag, totalt	150	161	183	159	115	137	185	1 090
Varav primärnäringsarna	8	8	4	6	5	5	4	40
Etableringsetto, totalt	+55	+103	+60	+29	+106	+63	+56	+472
Varav primärnäringsarna	-2	-1	+3	-1	+2	+9	+15	+25

Källa: ÅSUB

Om man ser till primärnäringsarna, så har dessa bidragit med ett netto på 25 nya

företag under perioden.⁶ Detta motsvarar drygt 5 procent av nettotillväxten i den åländska företagsstocken under den aktuella perioden. Noteras kan här också att nettotillväxten i antalet företag inom primärproduktionen har varit särskilt stark under programperiodens senare år (2011 och 2012).

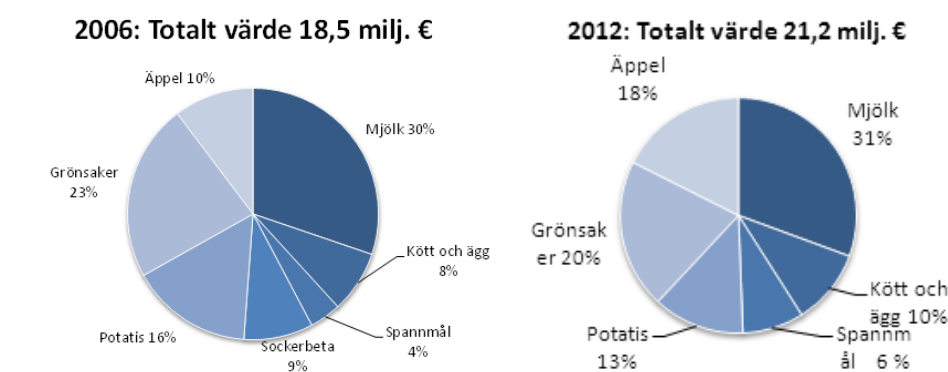
2.5 Det åländska lantbruket

De aktiva jordbrukarna har en hög medelålder på Åland. År 2012 var den 53 år jämfört med det finska riksgenomsnittet på 50,7 år. Trenden är att andelen äldre jordbrukare ökar medan andelen yngre minskar.

När det gäller utvecklingen av produktionen, markanvändningen och antalet jordbrukslägenheter totalt för Åland finns officiell statistik endast tillgänglig fram till år 2012. Vi presenterar sålunda uppgifter från den officiella statistiken för att ge en bild av helhetsutvecklingen inom programområdet år 2012 jämfört med året innan programperioden inleddes.

Om vi inledningsvis jämför bruttointäkterna (exkl. offentligt stöd) från lantbrukets olika produktgrupper, så kan vi se att värdet totalt steg med nästan 2,7 miljoner euro i löpande priser från 2006 till 2012 (se figurerna nedan). Bruttointäkterna har i absoluta tal ökat mest inom äppelodlingen, med drygt 1,8 miljoner euro (+96 procent). I relativa termer har dock intäktsökningen varit störst inom spannmålsproduktionen med en tillväxt på hela 139 procent eller med dryga 1 miljon euro. Även intäkterna från produktion av kött, ägg och mjölk har ökat, medan intäkterna från sockerbeter helt har upphört.

Figur 8. Bruttointäkter för lantbrukets produkter 2006 och 2012

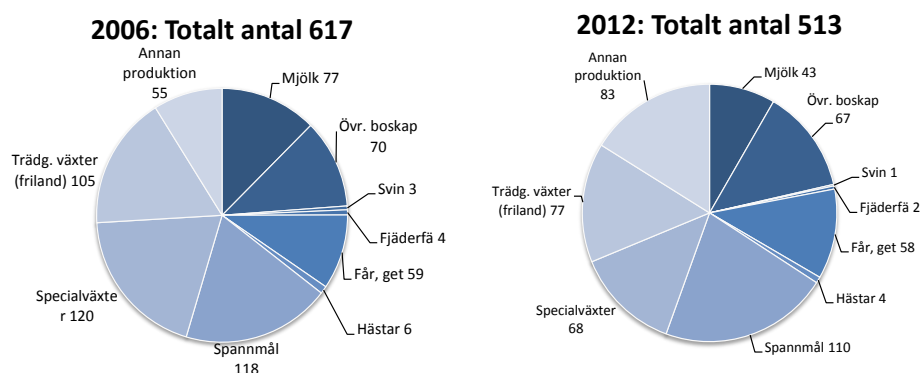

En jämförelse med utvecklingen av antalet jordbrukslägenheter efter huvud-

⁶ Observera dock att de "traditionella" familj jordbruken som regel inte ingår i den här statistiken över nyetablerade och nedlagda företag.

produktionsinriktning (Figur 9) visar - trots ett för hela sektorn stigande totalt produktionsvärde – en nedgång i antalet gårdar mellan åren 2006 och 2012. Bruttointäkterna från mjölkproduktionen har sålunda stigit med 31 procent trots att antalet mjölkgårdar minskat från 77 till 43. Mest har antalet enheter med specialodlingar som huvudprodukt minskat (-52 enheter), men även antalet odlare av trädgårdsväxter på friland har minskat rätt mycket (-28 enheter). Endast inom kategorin ”annan produktion” har antalet jordbrukslägenheter ökat (+28 stycken). Totalt sett har antalet jordbrukslägenheter minskat från 617 år 2006 till 513 stycken år 2012 (-104 enheter), en reduktion på nästan 17 procent under programperioden.

Figur 9. Jordbrukslägenheter efter huvudproduktionsinriktning 2006 och 2012

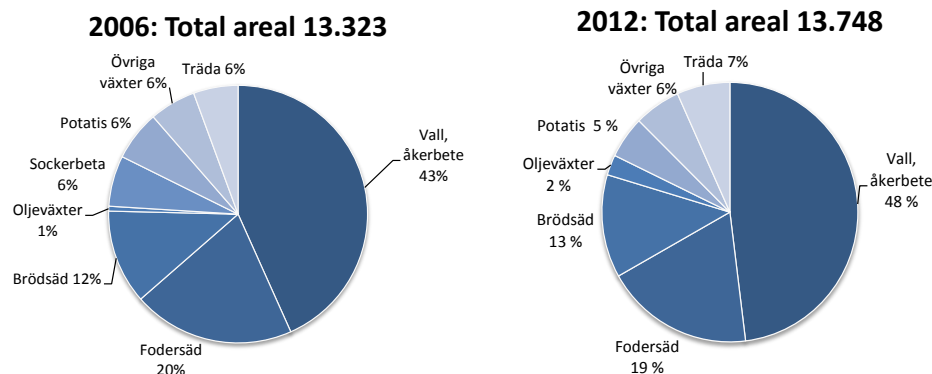

Reduktionen av antalet produktionsenheter (i kombination med en mindre ökning av den odlade arealen, se vidare nedan) har medfört att medelarealen för jordbrukslägenheterna har stigit från 23,4 hektar år 2006 till 26,8 hektar 2012, vilket tydliggör trenden mot allt färre och större gårdar.

Om vi tittar närmare på användningen av åkerarealen (Figur 10) kan vi se att den del av åkerarealen som används för vall och åkerbete har ökat med hela 832 hektar (+14 procent), arealen för oljeväxter med 267 hektar (+330 procent) och brödsäd med 188 hektar (+12 procent). Därtill har åkerareal i träda vuxit med 181 hektar eller 24 procent. Däremot har arealen åkermark som används för fodersäd minskat med 112 hektar (-4 procent). Arealerna som används för sockerbetsodling har minskat med hela 849 hektar, vilket utgör hela 100 procent av tidigare den odlade arealen.

Sammanlagt användes cirka 26 procent av åkerarealen för direkt livsmedelsproduktion år 2012, vilket är nästan fem procentenheter mindre än 2006. Åkerarealen för odling av fodersäd, vall eller som åkerbete för animalieproduktion steg däremot med 3 procentenheter från 64 procent år 2006 till 67 procent av totalarealen 2012.

Figur 10. Användning av den åländska åkerarealen 2006 och 2012, hektar

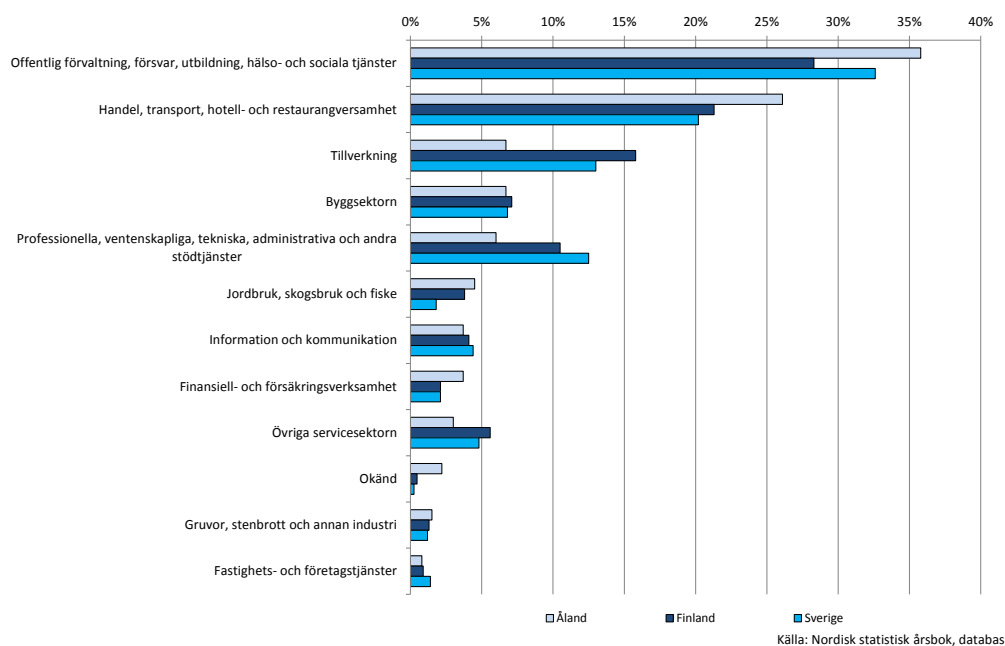

Den samlade andelen åkermark som odlades ekologiskt, inklusive den mark som var i övergång till ekologisk produktion, har under perioden från 2006 till 2012 ökat från 20,8 procent till 22,5 procent. År 2006 odlades sammantaget 2 910 hektar ekologiskt. År 2012 hade den totala arealen ökat till 3 100 hektar varav 280 hektar utgjorde åkermark under övergång till produktion av ekologiska grödor. Under perioden 2006 – 2012 var storleken på den totala ekologiskt odlade arealen störst 2001 då den uppgick till 3 473 hektar. Under 2012 minskade den ekologiskt odlade arealen med 373 hektar (- 10,7 procent).

2.6 De åländska primärnäringsarnas betydelse jämfört med i Finland och Sverige

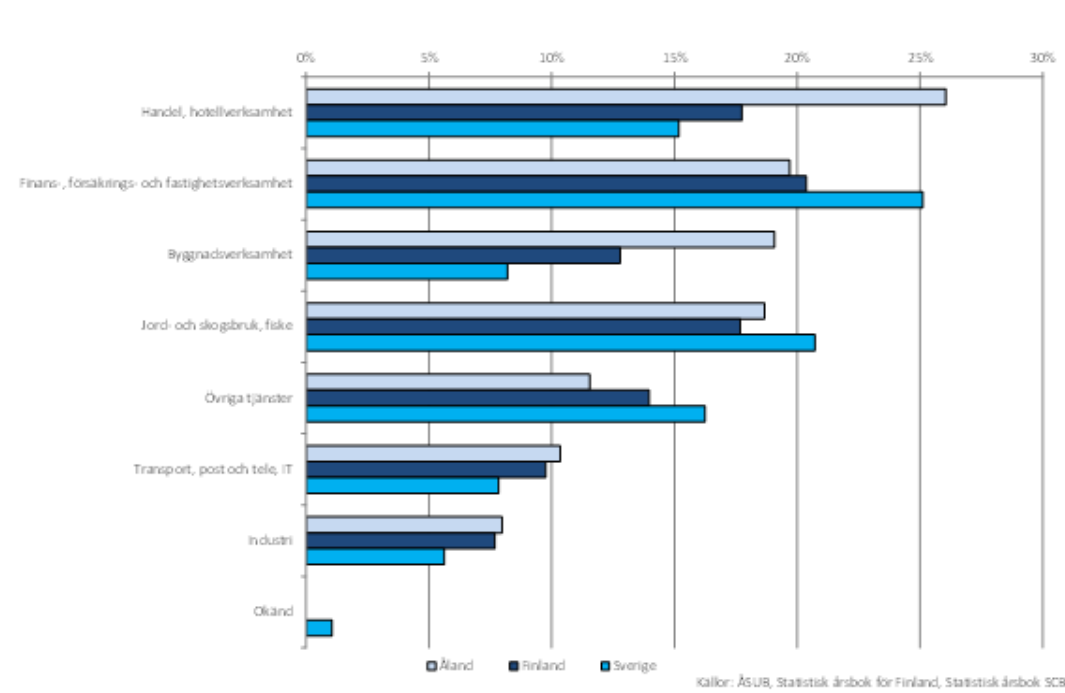
De nordiska länderna har gått från att vara jordbruksekonomier och industrisamhällen till att domineras av en stor tjänstesektor. Den offentliga sektorn är den största sysselsättningssektorn med drygt 30 procent av alla anställda på Åland och i Sverige (se Figur 11 nedan). Sektorn med näst mest anställda är handel, transport, hotell- och restaurang med cirka 27 procent av de anställda ålänningarna. Detta utgör en större andel av sysselsättningen än i Sverige och Finland.

Figur 11. Sysselsatta efter näringsgren 1.1.2012 på Åland, i Finland och Sverige, procent

Däremot tillhör endast 7 procent av de sysselsatta ålänningarna tillverkningssektorn, jämfört med 15 procent av de sysselsatta finländarna och 13 procent av svenskarna. En annan näringsgren med relativt få sysselsatta ålänningar är professionella, vetenskapliga, tekniska, administrativa och andra stödtjänster, 6 procent av de sysselsatta ålänningarna jämfört med 13 procent av svenskarna. Beträffande primärnäringsarna är situationen dock den att dessa på Åland, med sina 5 procent av sysselsättningen, i relativa termer är mer än dubbelt så stora som i Sverige och även klart större än motsvarande finska siffra.

Figur 12. Andelen företag efter näringsgren på Åland (31.12.2012), i Finland (2010) och Sverige (2009), procent

På Åland fanns i slutet av år 2012 flest företag inom branscherna handel och hotell (26 procent), finans- försäkrings- och fastighetsverksamhet (knappt 20 procent) samt inom byggnadsverksamheten (19 procent). Åland utmärkte sig mot Sverige och Finland genom en betydligt större andel företag inom handel och hotell respektive byggverksamhet. I de övriga länderna var däremot andelen företag verksamma inom finans-, försäkrings- och fastighetsbranschen samt inom övriga tjänster högre, framför allt i Sverige.

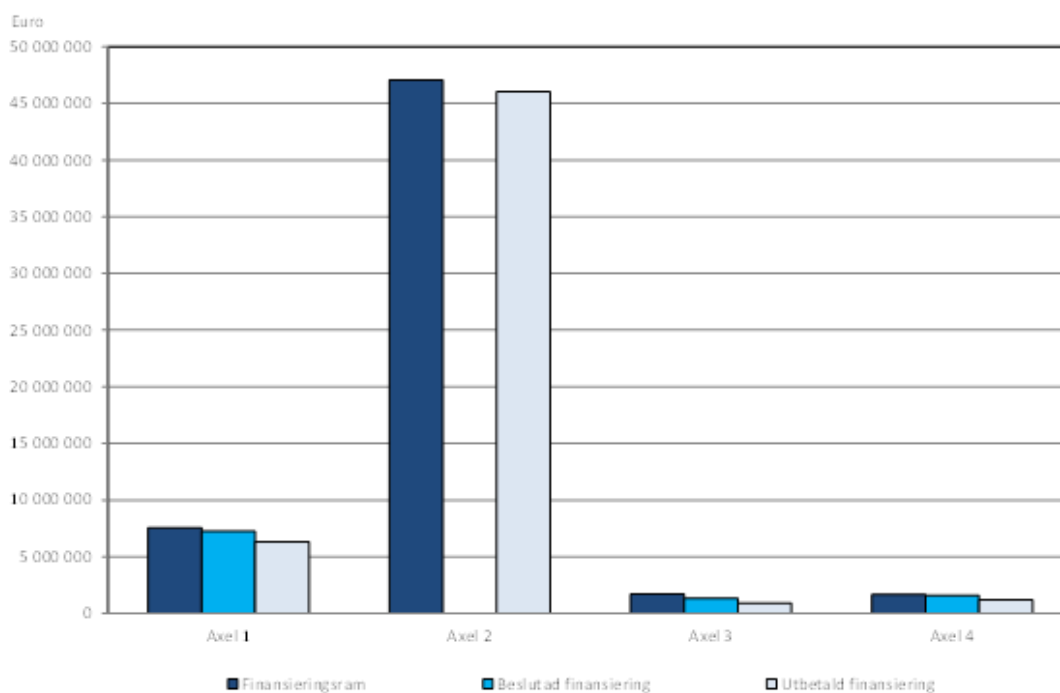
På Åland var drygt 10 procent av företagen verksamma inom branschen transport, post och tele samt IT, vilket var något högre än Finland med knappt 10 och Sverige med 8 procent av företagen. Andel företag inom jord- och skogsbruk, samt fiske, varierade mellan 18-20 procent mellan länderna.

3. Programmets finansiella genomförande

Den offentliga finansieringsramen för Landsbygdsutvecklingsprogrammets fyra axlar är cirka 58 miljoner euro, varav knappt 7,6 miljoner (13 %) går till åtgärder inom axel 1 Förbättra konkurrenskraften inom jord- och skogsbruket, nästan 47,1 miljoner (81 %) går till axel 2 Att förbättra miljön och landsbygden, medan endast 1,7 respektive 1,6 miljoner euro (3 % vardera) går till axel 3 Livskvalitet och diversifierad ekonomi på landsbygden och Axel 4 Genomförande av LEADER-dimensionen. Utöver dessa 58 miljoner finns 1,3 miljoner reserverade för tekniskt stöd för programmets genomförande.

Den övergripande bilden av Landsbygdsutvecklingsprogrammets genomförande är att intresset för programmet varit stort, men att genomförandegraden fortfarande varierar mellan de olika åtgärderna och axlarna. I diagrammet nedan sammanfattas den offentliga finansieringsramen, beslutad samt utbetald offentlig finansiering för programmets fyra axlar per den 31.12.2013.

Figur 13. Finansieringsram, beslutad ⁷ och utbetald offentlig finansiering för åtgärder inom programmets samtliga axlar 2007-2013, 31.12.2013

Under 2013 fattades beslut om nästan en miljon euro. Samtidigt betalade man ut 7,2

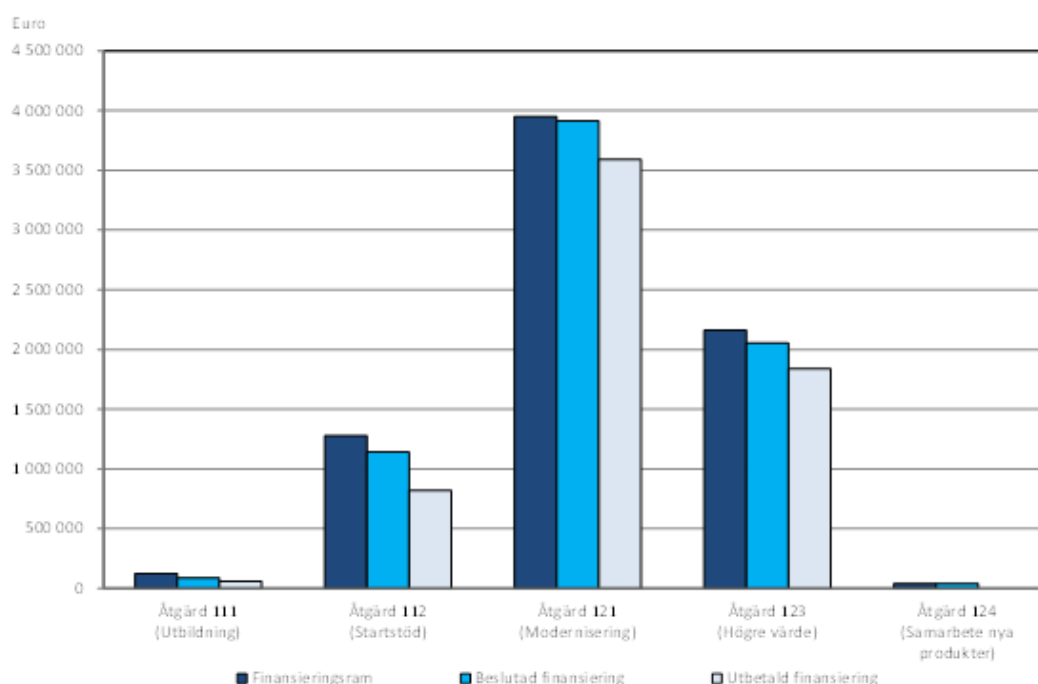
⁷ Att inga beslut redovisas för axel 2 beror på att utformningen av arealstöden är sådan att utbetalningarna grundas på en annan typ av beslut än de som gäller för de andra axlarnas projektstöd. Jordbrukarnas årliga stöd är beroende av odlad gröda och areal (hektar). Det går därför inte att fastställa en "beslutad finansiering", alltså binda upp ett visst belopp stödmedel till en enskild brukare.

miljoner euro för satsningar inom programmets samtliga axlar inklusive tekniskt stöd. Programmets sammanlagda utgifter 2007-2013 uppgår till 55,5 miljoner euro, vilket utgör 94 procent av programmets ram för offentlig finansiering om sammantaget 59,2 miljoner euro (inkl. tekniskt stöd för genomförandet).

3.1 Det finansiella genomförandet av åtgärderna inom Axel 1

Den totala budgetramen för den första axeln är 7,56 miljoner euro, av vilket 96 procent har bundits upp genom beslut och 84 procent betalats ut till stödmottagare. Axel 1 omfattar fem åtgärder, varav åtgärd 121 Modernisering av jordbruksföretag står för över hälften av axelns budgetram (Figur 14). Det är också den åtgärden som har den högsta genomförandegraden inom axeln (91 procent) och nästan hela finansieringsramen är uppbokad genom beslut (99 procent).

Figur 14. Axel 1: finansieringsram, beslutad och utbetald offentlig finansiering, 2007-2013, 31.12.2013

Åtgärd 123 Högre värde i jord- och skogsbruksprodukter har liksom åtgärd 121 haft en stor efterfrågan, 95 procent av finansieringsramen på 2,16 miljoner har bundits upp genom beslut och 85 procent har betalats ut.

För åtgärden 112 Startstöd till unga jordbrukare har 89 procent av den nuvarande finansieringsramen på 1,28 miljoner euro fördelats genom beslut och 64 procent betalats ut. Inom den här åtgärden har finansieringsramen skurits ner till förmån för åtgärd 212 inom axel 2 till följd av att intresset för stödet varit begränsat bland

unga jordbrukare.

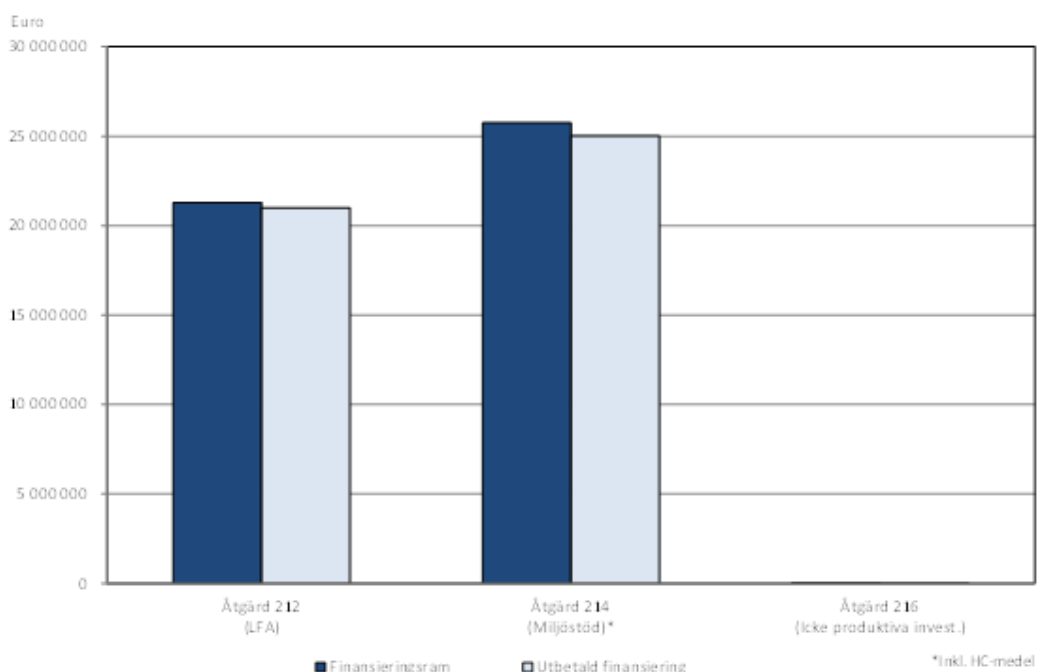
Åtgärd 111 stöd till yrkesutbildning och information inom jord- och skogsbruket samt livsmedelsproduktion har en finansieringsram på 125 000 euro. I slutet av 2013 hade nästan 48 procent av finansieringsramen betalats ut och 71,5 procent använts genom beslut om utbildningsinsatser.

Under 2013 fattades beslut om nästan hela finansieringsramen för åtgärd 124 Samarbete och utveckling av nya produkter, processer och tekniker inom jordbruks- och livsmedelssektorn samt inom skogsbrukssektorn, men några pengar hade inte betalats ut under året. Genom tidigare programändringar under perioden har den här åtgärdens offentliga finansieringsram minskats och utgör nu endast 41 550 euro. Medlen har istället använts för att öka finansieringsramen inom åtgärd 212 Kompensationsbidrag inom Axel 2.

3.2 Det finansiella genomförandet av åtgärderna inom Axel 2

För Axel 2 är den totala offentliga finansieringsramen efter programändringar nästan 47,1 miljoner euro. Åtgärd 214 Stöd för miljövänligt jordbruk (miljöstöd) är den största åtgärden inom hela programmet, den offentliga finansieringsramen uppgår till hela 25,7 miljoner euro. Åtgärd 212 Kompensationsbidrag (LFA) är den näst största åtgärden inom programmet med en finansieringsram på nästan 21,3 miljoner euro (se figuren nedan).

Figur 15. Axel 2: finansieringsram och utbetald offentlig finansiering, 2007-2013, 31.12.2013

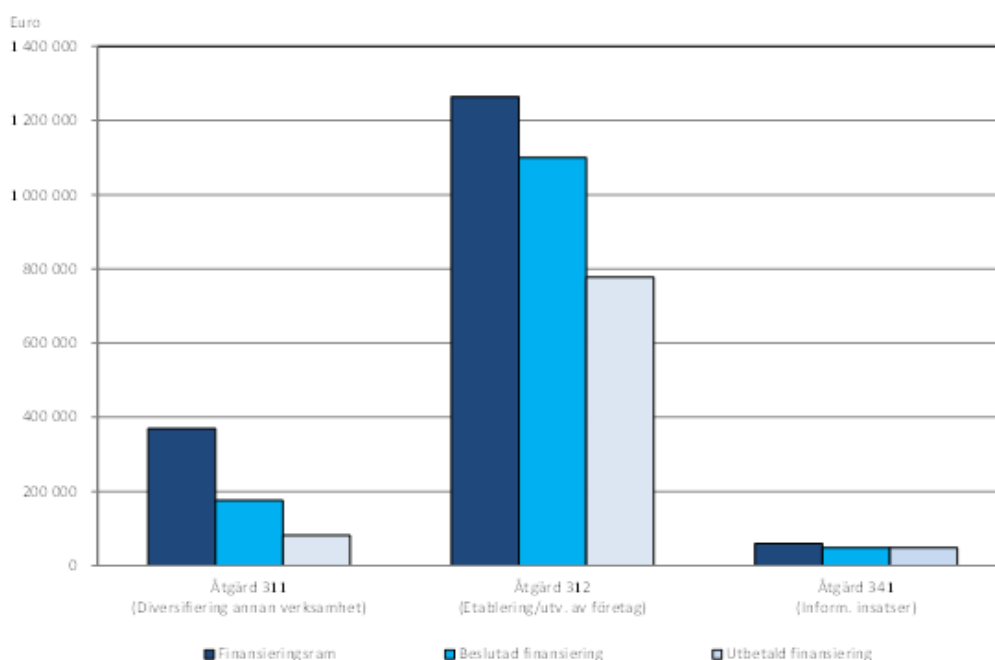
Finansieringsramen för åtgärden 216 Icke produktiva investeringar har ytterligare minskats från 0,4 miljoner euro till cirka 36 000 euro, av vilka det fattats beslut om drygt 80 procent. Ett av projekten som beviljats stöd för åtgärd 216 var Anläggning för mångfunktionell våtmark. En åtgärd som i andra programområden visat sig

vara tämligen effektiv.

3.3 Det finansiella genomförandet av åtgärderna inom Axel 3

Den samlade offentliga finansieringsramen för axel 3 är knappt 1,7 miljoner euro, där närmare 75 procent avser åtgärd 312 Etablering och utveckling av mikroföretag. För åtgärden 311 Diversifiering till annan verksamhet än jordbruk har 370 000 euro budgeterats och för åtgärden 341 Kompetensutveckling och information för förberedelse och genomförande av lokala utvecklingsstrategier 60 000 euro. I figuren nedan visas finansieringsramen, beslutat och utbetald offentlig finansiering för tre av de åtta tillämpliga åtgärderna inom Axel 3. Övriga fem åtgärder genomförs inom ramen för LEADER och ingår i budgeten för åtgärd 413 Lokala utvecklingsstrategier i Figur 17.

Figur 16. Axel 3: finansieringsram och utbetald offentlig finansiering, 2007-2013, 31.12.2013

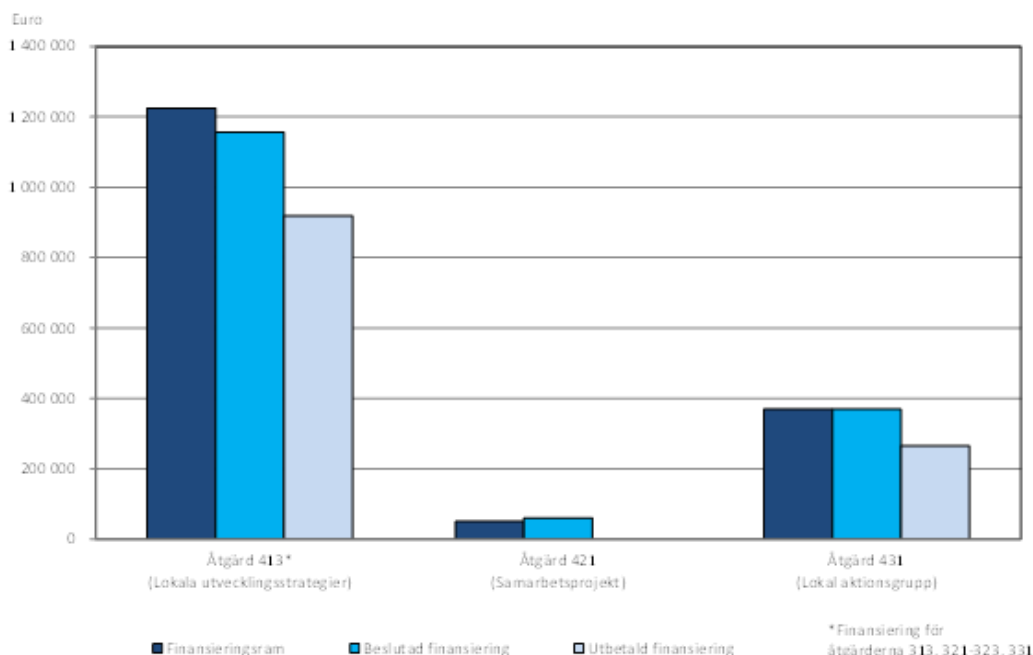

Inom åtgärden för diversifiering till annan verksamhet har knappt 48 procent av den offentliga finansieringsramen omfattats av beslut och 22 procent betalats ut. Den största åtgärden inom axel 3 (312 Etablering och utveckling av mikroföretag) har haft en bättre genomförandegrad, vid årsskiftet hade 87 procent av den offentliga finansieringsramen bundits av beslut och 62 procent av medlen hade betalats ut. Inom åtgärden 341 Kompetensutveckling och information för förberedelse och genomförande av lokala utvecklingsstrategier, som har en finansieringsram om 60 000 euro, hade det vid årsskiftet både fattats beslut om och betalats ut 82 procent av finansieringsramen. Under år 2013 fattades inga nya beslut.

3.4 Det finansiella genomförandet av åtgärderna inom Axel 4

Den fjärde axeln är den axel som har den minsta offentliga finansieringsramen, endast drygt 1,6 miljoner euro. Axeln inbegriper tre huvudåtgärder; 413 Genomförande av lokala utvecklingsstrategier, 421 Genomförande av interregionalt och transnationellt samarbete samt 431 Drivandet av den lokala aktionsgruppen. Störst är budgeten för den förstnämnda åtgärden, drygt 1,2 miljoner euro (se figuren nedan).

Figur 17. Axel 4: finansieringsram och utbetald offentlig finansiering, 2007-2013, 31.12.2013

Budgeten för åtgärd 413 Genomförande av lokala utvecklingsstrategier används till att förverkliga följande åtgärder inom axel 3: 313 Främjande av turismverksamhet, 321 Grundläggande tjänster för ekonomi och befolkning på landsbygden, 322 Förnyelse och utveckling av byarna, 323 Bevarande och uppgradering av natur- och kulturarvet på landsbygden och 331 Utbildning och information. Samtliga dessa LEADER-åtgärder kom igång först under 2011. Verksamheten har sedan dess varit intensiv och i slutet av år 2013 hade beslut fattats om 95 procent av den offentliga finansieringsramen och 75 procent av finansieringsramen hade betalats ut.

Inom åtgärd 421 Genomförande av interregionalt och transnationellt samarbete, som har en offentlig finansieringsram på 50 000 euro, har det fattats beslut om drygt 60 000 euro. Det här beror på att ett av projekten under 2013 inte genomförts enligt planerna och därför returnerat en del av sina medel till programmet. Dessa har nu bokas in för ett nytt projekt, samtidigt som årsskiftet 2013/14 lett till att den finansiella redovisningen av återbetalningen hamnat på "fel år" (2014). Några pengar hade dock inte ännu betalats ut per den 31.12.2013. Slutsatsen är att de budgeterade medlen för denna åtgärd nu är förbrukade.

För åtgärden 431 som innebär drivandet av själva aktionsgruppen, LAG, har beslut fattats om ett projekt för hela den offentliga finansieringsramen. Drygt 70 procent av finansieringsramen har betalats ut.

4. Fördjupningsstudie Axel 1: introduktion till investeringsstöd och utbildningsaktiviteter

Tidigare årsrapporter har främst undersökt effekterna av insatserna inom Axel 2 och Axel 4, samt programmets bidrag till innovation och nyskapande inom jordbrukssektorn. Denna årsrapport kommer istället att fokusera på Axel 1 och insatserna inom investeringsstöd och utbildningsaktiviteter. Åtgärder inom Axel 1 syftar till att stärka konkurrens- och utvecklingskraft hos företagen inom jord- och skogsbruk, livsmedelproduktion och förädling på grundval av ett hållbart naturresursutnyttjande.

Det har konstaterats att den åländska jordbruksindustrin är småskalig och ligger efter större delen av Europa med hänsyn till konkurrenskraft och effektivitet. Globaliseringen gör att kraven på hög effektivitet i jordbrukssektorn höjs ytterligare. Landskapsregeringens strategi är därför att utveckla konkurrenskraften och effektiviteten hos landsbygds- och förädlingsföretagen med ett hållbart resursutnyttjande som grund. Strategin går ut på att utveckla strukturen bland lantbruksföretagen, öka effektiviteten, höja kompetensnivån och kvaliteten inom lantbruksproduktionen och vidareförädlingen för att detta sin tur skall leda till ökad konkurrenskraft och ökad lönsamhet på gårdsnivå.

Målet med denna årsrapport är att utvärdera hur de investeringsstöd som delats ut inom ramen för programmet har använts och vilka effekter som kan tänkas uppstå för företag och samhälle. Utgångspunkten är den föreliggande interventionslogiken för Axel I men ett urval har gjorts för vilka åtgärder som analyseras. Urvalet påverkar så klart vilka generella slutsatser man bör dra från analyserna, eftersom interventionslogiken till viss del bygger på en kombinerad effekt av alla åtgärderna. Urvalet har gjorts i samråd med LR utifrån budgetutfall för de olika åtgärderna; d.v.s. vilka stöd har varit eftersökta och utbetalade. För att utvärdera investeringsstöden har sedan interventionslogiken använts som grund för att utveckla frågeställningar och enkätfrågor till respondenterna. Interventionslogiken bygger på fyra steg: *insats, omfattning, resultat och effekt*. Insatsen utgörs av de medel som anslås för åtgärden och omfattningen utgörs av hur många stödmottagare som får ta del av utbetalningarna. Resultatet är de beteendeförändringar/aktiviteter som utbetalningen förväntas åstadkomma och effekten är de positiva konsekvenserna av dessa.

Stödets/ersättningens interventionslogik, d.v.s. hur det antas leda till att målen uppnås, utgår från de behov som stödet skall svara emot. Därefter identifieras en hierarki av mål, från övergripande till operativa mål, som förutsätts vara viktiga att uppnå med hjälp av åtgärden. Till varje målnivå finns ett antal indikatorer knutna med vars hjälp det förutsätts vara möjligt att bedöma huruvida stödet har nått målet ifråga eller inte.

Inom Axel 1 så hade vid halvtid för programmet beslut fattats som omfattade drygt hälften av budgetramen på €8,5 miljoner. Det fanns däremot en tydlig snedfördelning inom axeln, eftersom merparten av besluten gällde åtgärderna 123 (högre värde i lant- och skogsbruksprodukter) och 121 (modernisering av jordbruk), medan besluten inom 111 (utbildning och information) och 112 (startstöd till unga jordbrukare) var mer begränsade. Parallellt med åtgärd 121 har dock landskapsregeringen under perioden 2007-2010 (september) även fattat beslut om nationellt investeringsstöd till lantbruket till ett värde av cirka €1,7 miljoner. Inom åtgärd 124 (samarbete kring nya produkter) hade över huvud taget inga beslut fattats och det fanns inom landskapsregeringen en tveksamhet till möjligheterna att göra en riktad insats på området. Genom programändringar under perioden har den åtgärdens offentliga finansieringsram minskats och utgör nu endast 41 550 euro. Medlen har istället använts för att öka finansieringsramen inom åtgärd 212 Kompensationsbidrag inom Axel 2. Efter denna och andra omfördelningar av medel mellan axlarna är budgetramen för axel 1 nu €7,56 miljoner, av vilket 96 procent har bundits upp genom beslut och 84 procent betalats ut till stödmottagare. Av figur 14 framgår hur det aktuella läget ser ut för utbetalningar inom de olika aktiviteterna.

4.1 Kort om tidigare utvärderingar

Under respektive avsnitt nedan (investeringsstöd samt utbildningsaktiviteter) relateras till tidigare utvärderingar, dock vill vi redan här lyfta fram att detta är en mycket omtalad "Axel" i landsbygdsprogrammet. Bl.a. har stöden inom Axel 1 varit utsatta för ett starkt ifrågasättande i Sverige utifrån både den officiella halvtidsvärderingen⁸ och i en rapport från expertgruppen för studier i offentlig ekonomi⁹. Utvärderarna går så långt att de menar att: *"Det finns starka belägg för att dessa subventioner tränger undan ordinarie verksamhet (upp till 90 %), i synnerhet när det gäller stöd till investeringar i jordbruket och i vidareförädling. Stöden i denna kategori har till en mycket stor del varit inkomstomfördelande snarare än effektivitetshöjande."* Och vidare: *"För de flesta analyserade utbildningsinsatser kan inga positiva effekter påvisas. Generellt kan man hävda att insatserna har varit för korta för att få märkbara och bestående effekter."*

Samtidigt poängteras i andra länder att positiva effekter har uppstått, t.ex. med avseende på inriktning för investeringar och kvalitetshöjande effekter av utbildningsaktiviteter. Författaren till den ovan nämnda ESO-rapporten (Ewa Rabinowicz) påpekar även att den svenska utvärderingen kan ha underskattat denna typ av effekter då: *"Det är möjligt att utvärderingen av investeringsstödet och förädlingsstödet har underskattat de positiva effekterna. Dessa stöd kan även ges till investeringar som kan generera positiva externa effekter, nämligen energigrödor, förbättrad djurvälfärd, förnyelsebar energi o.d. Om investeringsstödet och förädlingsstödet haft*

⁸ Redovisning av uppdrag om halvtidsutvärdering av Landsbygdsprogram för Sverige 2007-2013. Sveriges lantbruksuniversitet 2010.

⁹ Bonde söker bidrag – en rapport om effektivitet i det svenska landsbygdsprogrammet, ESO-rapport 2013:6

positiva effekter på denna typ av investeringar har dock inte kunnat fastställas, eftersom bristande datatillgång har omöjliggjort en separat utvärdering av stödets olika delar och syften.”

Vid halvtidsvärderingen på Åland genomfördes ett antal intervjuer med stödmottagare och programorganisation. Beträffande förväntade resultat så var flertalet intervjuade personer positiva inför framtiden. När det gällde åtgärderna 111, 121 och 123 så såg man redan vissa positiva effekter genom att utbildningar, ny teknik och investeringar bidragit till bland annat bättre djurhälsa, högre produktkvalitet och bättre arbetsmiljö. Däremot rådde tveksamhet om startstöd till unga kunde bidra till att främja en varaktig etablering av jordbrukare av båda könen, eftersom inga kvinnor ännu sökt startstöd. Vid nuvarande tidpunkt har några få kvinnor sökt och fått startstöd.

De flesta av åtgärderna inom Axel 1 har funnits i en eller annan form under de senaste tio åren, och åtgärderna har i det nuvarande programmet främst riktats mot grupper som redan tidigare använt sig av dessa stöd. Programorganisationen uppfattade redan vid halvtid att kunskap om stöden var väl utbredd. Vi ser även från materialet till denna årsrapport att kunskapen verkar god och att flera vägar finns till information om stöden.

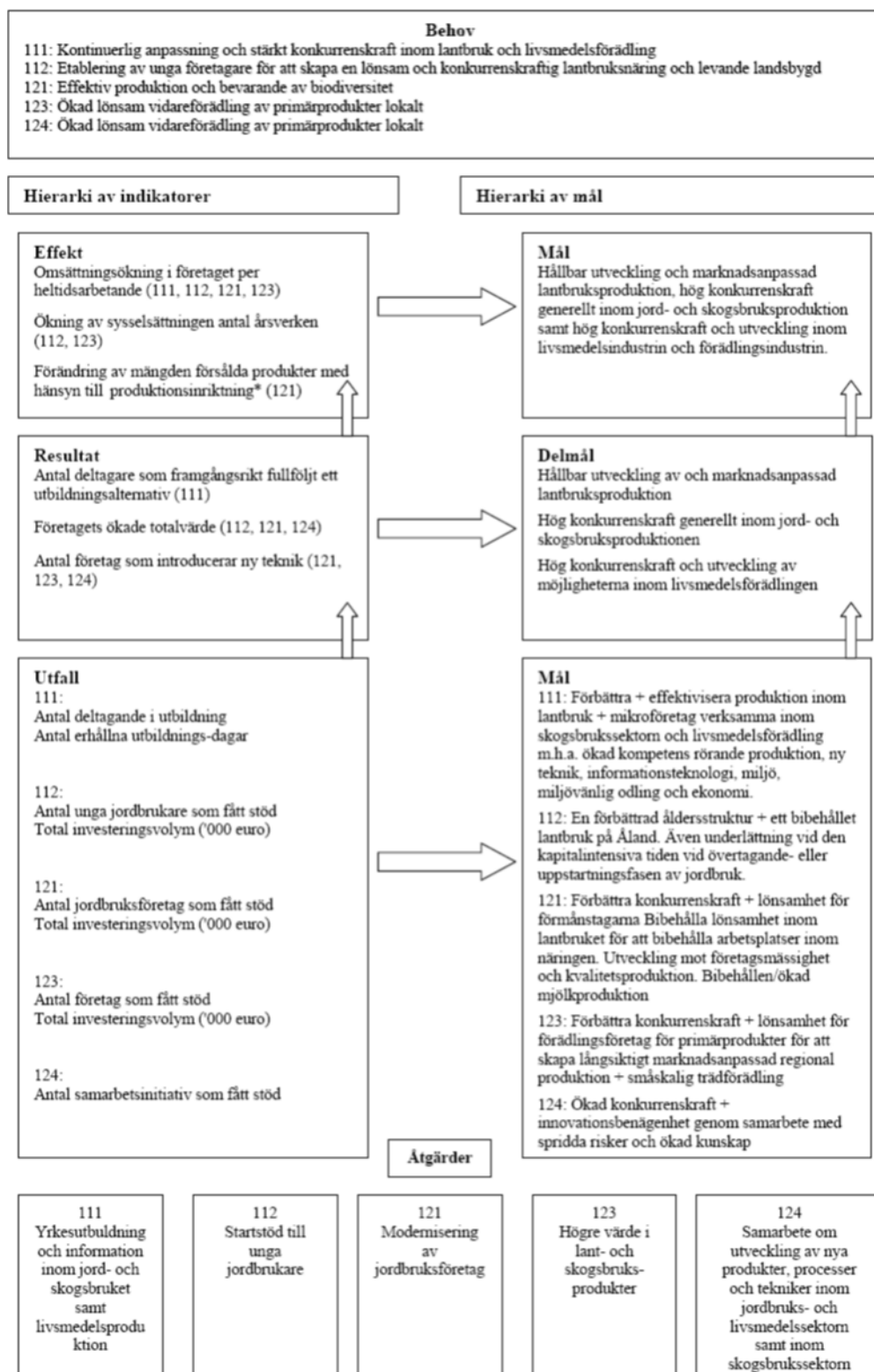
4.2 Övergripande interventionslogik för Axel 1

Behoven bakom åtgärderna inom Axel 1 kretsar kring stärkt konkurrenskraft inom jordbruk och livsmedelsförädling, bibehållen djurproduktion för att bevara landskapsbilden och biodiversitet samt ökad lönsam vidareförädling av primärprodukter lokalt. För att täcka upp dessa behov presenteras en övergripande målsättningen om att landsbruksproduktionen ska utveckla hög konkurrenskraft i enlighet med de givna förutsättningarna baserad på hög effektivitet, hög produktivitet, hög kvalitet och hållbart utnyttjande av naturtillgångar.

Denna övergripande målsättning har brutits ner i de tre delmålen hållbar utveckling av och marknadsanpassad jordbruksproduktion, hög konkurrenskraft generellt inom jord- och skogsbruksproduktionen samt hög konkurrenskraft och utveckling av möjligheterna inom livsmedelsförädlingen. Dessa har ytterligare brutits ner vilket resulterat i fem åtgärder med målsättningar som handlar om konkurrenskraft, effektivisering av produktion, företagsmässighet, kvalitetsproduktion, marknadsanpassning och innovationsbenägenhet, samt om förbättrad åldersstruktur inom jordbruket och ett bibehållet jordbruk, småskalig trädförädling, och bibehållen eller ökad mjölkproduktion.

Figur 18 nedan visar den föreliggande interventionslogiken för axel 1 i sin helhet.

Figur 18. Interventionslogiken för Axel 1

Då det övergripande målet kretsar kring ökad konkurrenskraft är det logiskt att använda arbetskraftsproduktivitet som den främsta indikatorn för att mäta långsiktiga effekter. Däremot kan effektindikatorn för åtgärd 123, högre värde i lant- och skogsbruksprodukter, som mäter antal nya jobb diskuteras. Dels innefattas inte ökad sysselsättning i den övergripande målsättningen för axeln, dels finns det risk för målkonflikt mellan effektmålen. Att skapa ökat värde, exempelvis genom utveckling av nya produkter och införande av ny teknik, medför ofta rationalisering av verksamheten, med minskad sysselsättning som konsekvens. Ett liknande resonemang kan tillämpas för åtgärd 124, samarbete om nya produkter, processer och tekniker, där man dock valt att inte utnyttja antal nya jobb som effektindikator.

Målsättningen om hållbar utveckling kopplas i programdokumentet samman med hållbart resursutnyttjande. Dock föreligger inte några indikatorer som mäter effekt på miljön eller på resursutnyttjande inom axeln. Det finns inte heller några specifika effektindikatorer för att mäta hur åtgärderna bidrar till ökat värdeskapande och marknadsanpassning av jordbruksproduktionen.

Vad gäller åtgärd 111 bedömdes vid halvtidsvärderingen att mätningen av resultat skulle kunna utvecklas med hjälp av en kvalitativ enkät för att följa upp i vilken utsträckning deltagarna anser att utbildningar bidragit till ökad kunskap och om denna sedan tillämpats i praktiken. Årets årsrapport är ett steg i den riktningen som kan användas vid slutvärderingen, antingen som ytterligare en enkät eller som underlag för riktade intervjuer.

5. Fördjupningsstudie med fokus på investeringsstödet

Behov för de olika åtgärderna inom ramen för investeringsstöden är att man vill uppnå en kontinuerlig anpassning och stärkt konkurrenskraft inom lantbruk och livsmedelsförädling. Man vill öka etableringen av unga företagare för att skapa en lönsam och konkurrenskraftig lantbruksnäring och en levande landsbygd. När det gäller stöd till förädling så syftar de till att effektivisera produktionen samt att skapa en lönsam vidareförädling av primärprodukter (lokalt).

5.1 Åtgärder och utvärderingsfrågor

De åtgärder som finns att tillgå är ett startstöd till unga jordbrukare, investeringsstöd riktat mot modernisering av jordbruksföretag, investeringsstöd som syftar till att skapa högre värde i lant- och skogsbruks-produkter, samt stöd för att stimulera samarbete om utveckling av nya produkter, processer och tekniker inom jordbruks- och livsmedelssektorn samt inom skogsbrukssektorn.

Åtgärderna är summerade nedan tillsammans med de frågor som ska besvaras i halvtids- och slutvärderingarna:

Åtgärd	Startstöd för unga jordbrukare (artikel 20 a ii i förordning (EG) nr 1698/2005)
Åtgärds kod	112
Utvärderingsfrågor	Hur har stödet främjat en varaktig etablering av unga jordbrukare av båda könen? Hur har stödet underlättat strukturanpassningen av jordbruksföretagen efter de unga jordbrukarnas etablering? Hur har stödet bidragit till att förbättra den mänskliga potentialen inom jordbruket? Hur har stödet bidragit till att förbättra jordbrukets konkurrenskraft?
Åtgärd	Modernisera jordbruksföretagen (artikel 20 b i i förordning (EG) nr 1698/2005)
Åtgärds kod	121
Utvärderingsfrågor	Hur har investeringarna bidragit till ett bättre utnyttjande av produktionsfaktorer i jordbruksföretagen? Hur har investeringarna i synnerhet gynnat införandet av ny teknik och innovation? Hur har investeringarna förbättrat jordbruksföretagens marknadstillträde och marknadsandel? Hur har investeringarna bidragit till en långsiktig och hållbar verksamhet i jordbruksföretagen? Hur har investeringarna bidragit till att förbättra jordbrukets konkurrenskraft?

Åtgärd	Höja värdet på jord- och skogsbruksprodukter (artikel 20 b iii i förordning (EG) nr 1698/2005)
Åtgärdskod	123
Utvärderingsfrågor	Hur har investeringarna bidragit till att införa ny teknik och innovation? Hur har investeringarna bidragit till att höja jordbruks- och skogsbruksprodukternas kvalitet? Hur har investeringarna bidragit till att effektivisera bearbetningen och saluföringen av jordbruks- och skogsbruksprodukter? Hur har investeringarna bidragit till att förbättra jordbruks- och skogsbruksföretagens marknadstillträde och marknadsandel t.ex. inom sektorn för förnybar energi? Hur har investeringarna bidragit till att förbättra jordbrukets och skogsbrukets konkurrenskraft?
Åtgärd	Samarbeta för att utveckla nya produkter, processer och tekniker inom jordbruks- och livsmedelssektorn samt inom skogsbrukssektorn (artikel 20 b iv i förordning (EG) nr 1698/2005)
Åtgärdskod	124
Utvärderingsfrågor	Hur har stödet förbättrat marknadstillträdet och marknadsandelen för basprodukterna inom jordbruket och skogsbruket genom utveckling av nya produkter, processer och tekniker genom att samarbeta med aktörer i produktionsledet? Hur har stödet bidragit till att förbättra jordbruks-, skogsbruks- och livsmedelsektornas konkurrenskraft?

För att utvärdera dessa använder man, som belysts tidigare, i ett första steg det man kallar för utfallsindikatorer. För investeringsstödet handlar det om:

- Antal unga jordbrukare som fått stöd -samt total investeringsvolym.
- Antal jordbruksföretag, och andra företag inom livsmedelsförädling, som fått stöd – samt total investeringsvolym.
- Antal samarbetsinitiativ som fått stöd.

Utifrån detta "utfall" så är nästa steg att mäta resultatet. De indikatorer som är av intresse är "Företagets ökade totalvärde" samt "Antal företag som introducerar ny teknik".

Sista steget är att detta förväntas få en "effekt" på jordbruksföretagen, sektorn och landsbygden på Åland. Effekten mäts i form av "Omsättningsökning i företaget per heltidsarbetande", "Ökning av sysselsättningen i antal årsverken" samt, "Förändring av mängden försålda produkter".

5.2 Svenska utvärderingserfarenheter

Tidigare utvärderingar av det svenska Landsbygdsprogram visar på att investeringsstöden har en positiv effekt på företags benägenhet att investera egna resurser, men har inte kunnat identifiera effekter på den totala

faktorproduktiviteten, förädlingsvärdet per anställd eller råvaruförbrukningen. Förädlingsstöden har heller inte fått de önskade effekterna. I båda fallen visar utvärderingar snarare på att stöden tränger undan investeringar som skulle ha gjorts även utan stöd, dvs. stöden har stor undanträngningseffekt (dödviktsförlust)¹⁰. För att göra den typen av generaliserande analyser och bedöma exempelvis utträngningseffekter och effekter på faktorproduktivitet så behövs omfattande dataunderlag – åtminstone om man ämnar företa en kvantitativ analys. Självfallet kan liknande frågeställningar adresseras även kvalitativt men det skapar resultat som har en annan grad av generaliserbarhet.

Resultatet från den Svenska halvtidsvärderingen av Landsbygdsprogrammet, samt den omtalade ESO-rapporten "Bonde söker bidrag" pekar på att investeringsstöden i föregående programperiod inte varit effektiva och i många fall troligtvis trängt ut privata investeringar. När det gäller startstödet drogs den specifika slutsatsen i den svenska halvtidsvärderingen att stödet inte kan anses bidra till en varaktig etablering av unga jordbrukare av båda könen, förenkla strukturanpassningen, öka den mänskliga potentialen eller förbättra sektorns konkurrenskraft; vilket förefaller varit nödvändigt för att anses ha bidragit till att omstrukturera och modernisera jordbruket. En kommentar var att investeringarna bara ökar marginellt hos de som fick stödet. Möjligen kan man anta att högre stödnivåer hos de som får stödet skulle skapa mer rejäla förändringar hos de företagen och därmed med långsiktiga och lönsamhetsstödjande effekter.

Samtidigt förs det parallellt många resonemang om vilka fördelar som kan finnas med investeringsstöd (t.ex. tidigarelagda investeringar, riktade investeringar, ökad miljö- och djurhänsyn, etc.). Det Svenska Jordbruksverket har under våren 2014 publicerat en studie som bygger på enkäter till samtliga stödmottagare inom vissa stödformer inom Axel 1 och 3. I rapporten med titeln "Investeringsstöden ger resultat, rapport från enkätsvar om företagsstöd 2007-2011" framgår att "en majoritet av stödmottagarna upplever att stödet är viktigt, bland annat med avseende på företagets fortlevande (59 %) och förbättringar i arbetsmiljön (68 %)"¹¹. Man har försökt undersöka på en detaljerad nivå hur investeringar påverkas av stöd. Det handlar t.ex. om i vilken utsträckning pengar betalas ut till företag som skulle genomfört sina investeringar även utan stöd. Man rapporterar att "en knapp tredjedel (29 %) av respondenterna uppger att de inte hade genomfört sina investeringar om de inte fått investeringsstöd. Nästan hälften (45 %) anger att de inte hade kunnat göra lika stora investeringar och/eller att de hade fått göra investeringarna vid ett senare tillfälle om företaget inte fått investeringsstöd. Svaren tyder därför på att en fjärdedel (26 %) av investeringarna i landsbygdsprogrammet leder till total dödvikt." Enligt enkäten så har det totalt skapats 3 011 nya årsarbetsverken bland de ca 4000 respondenterna. Den genomsnittliga kostnaden för att skapa ett nytt sysselsättningstillfälle genom

¹⁰ *Bonde söker bidrag – en rapport om effektivitet i det svenska landsbygdsprogrammet*, ESO-rapport 2013:6

¹¹ SJV Rapport 2013:37.

investeringsstödet varierar mellan 361 000 och 404 000 kronor. Summorna skulle eventuellt kunna relateras till de utbetalningsnivåer som förelegat inom det åländska Landsbygdsprogramet för att få en känsla av vilken effekten kan ha varit; dvs. en form av baklängesinduktion.

5.3 Fördjupningsstudiens mål

Målet med undersökningen i föreliggande årsrapport var dels att testa likande frågeställningar som de som varit omdebatterade i Sverige (utträngning, effektivitetsförändringar, mm.) samt att lägga grunden för andra typer av frågor som skall komma att användas i den kommande slutvärderingen av programmet. Förhoppningen var att svarsvolymerna skulle vara så stora att vissa generaliseringar baserat på kvantitativa svar skulle kunna göras – dock resulterade enkäten bara i 15 användbara svar från lantbrukare som mottagit investeringsstöd. Detta trots att tiden för att svara bedöms som tillräcklig och flera påminnelser skickades ut. Med detta sagt så utgör ändå svaren en god start för att säga något om investeringsstöden på Åland – och det är tydligt att de frågor som ställts är relevanta och går att svara på utifrån mottagarnas perspektiv också. Man kan även se en spridning bland de som svarat, samt att man har olika historier att berätta om varför man sökt stöd, hur processen fungerat, och vad man anser om framtiden.

I förlängningen kommer resultaten att vara del av utvärdering av programmet i sin helhet och bidra till förslag om hur kommande Landsbygdsprogram kan anpassas för att i större utsträckning uppnå de utsatta målen.

För att mäta hur åtgärderna inom axel I bidrar till att uppnå målsättningarna används dels utfallsindikatorer för att mäta det omedelbara resultatet av beviljande av resultat. Två indikatorer har valts ut av den åländska programorganisationen - ökning i förädlingsvärde i verksamheter som fått stöd samt antal verksamheter som infört nya produkter eller ny teknik. Dessa skall man med hjälp av insamlade indikatorer utvärdera vid slutet av programmet, vi har även i denna enkät ställt frågor som relaterat till detta. Det finns dessutom en mängd andra effekter som investeringsstödet kan ge upphov till och som vi har försökt fånga med enkätens frågor, så som ökad djurvelfärd, förbättrad arbetsmiljö, minskad miljöpåverkan, etc.

För att mäta den långsiktiga effekten används framförallt en indikator som mäter arbetskraftsproduktivitet. För effekt av åtgärd 123 Högre värde i lant- och skogsbruksprodukter används även en indikator som mäter nya arbetsplatser skapade.

5.4 Enkätundersökning och resultat, investeringsstöd

Den urvalsram som legat till grund för årsrapportens utvärdering med fokus på investeringsstöden är den följande:

- 112 Startstöd till unga jordbrukare: 12 mottagare
- 121 Modernisering av jordbruksföretag: 24 mottagare
- 123 Högre värde i jord- och skogsbruksprodukter: 3 mottagare

- 124 Samarbete om utveckling av nya produkter: 0 mottagare

Enkäten om investeringsstöd skickades till 37 av dessa stödmottagare. 15 användbara enkäter kom i svar. Värt att notera är att vi alltså, trots att nivåerna är låga, faktiskt täcker in ca 40 % av stödmottagarna inom investeringsstödet.

Trots att vi faktiskt täckt in ca 40 % av stödmottagarna så anser vi att det handlar om att tolka resultaten utifrån att detta är en fallstudie, eller om man så vill, som kvalitativa resultat av en kvantitativ karaktär. D.v.s. som att de ger en indikation om hur investerarna agerar och tänker, och vilka effekter investeringarna får - men att detta är känsligt eftersom svaren är få. Vi vill poängtera detta från utvärderingsteamets sida så att man är medveten om att ett fåtal svar ligger bakom resultaten även i de bilder som rapporterar procentfördelningar.

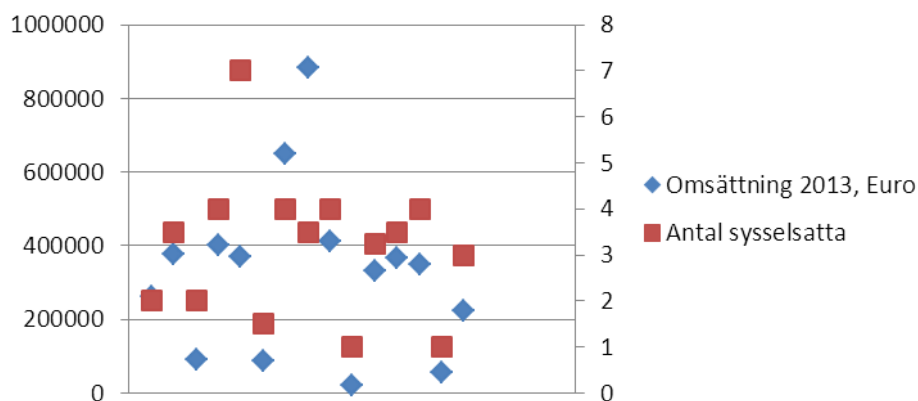
De 15 företag som svarat på enkäten representerar en mix av aktiviteter på Åland, se figur 18 nedan. Det som möjligtvis saknas, och som vi i årsrapportens första del såg som en väldigt expansiv sektor, är fruktproduktionen. Ingen användbar enkät inkom från t.ex. äppelodlare.

Figur 19. De svarandes verksamhet

Typer av aktiviteter som svarat	Nötkött	Får	Entreprenad
	Skogsbruk	Grisar	Potatis
	Höns	Hö	Mjök

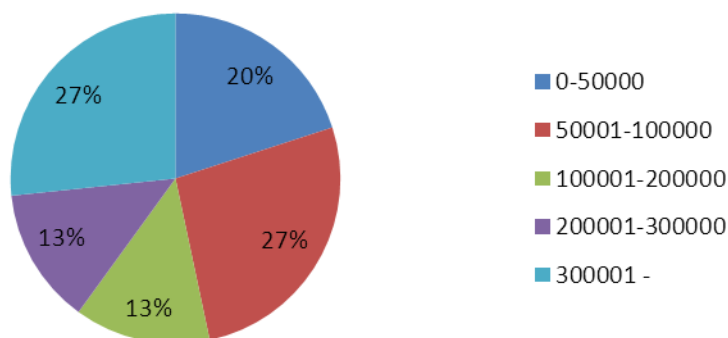
Likaså är fördelningen av företag god med avseende på omsättning och antal sysselsatta. De i sammanhanget stora företagen representerar omsättningar mellan 600 000- 900 000 Euro. Medan de minsta verksamheterna snarast kan karaktäriseras som småjordbruk som omsätter 20 000 Euro. Antal sysselsatta varierar också mellan 1 och 7 heltidsekvivalenter. Det är inte de som omsätter mest som har flest anställda, även om en viss "korrelation" mellan omsättning och anställda går att urskilja.

Figur 20. Respondenternas omsättning och sysselsättning

Företagen som svarade hade också erhållit väldigt olika nivåer på investeringsstöd. För att inte tydliggöra enskilda företag så har vi valt att inte visa detta i relation till omsättning och antal anställda. Bilden nedan visar fördelningen bland de svarande företagen och de täcker in allt från 0-50 000 till över 300 000 Euro. De stora investeringarna är ofta byggnationer, medan de mindre handlar om markarbeten eller startstöd.

Figur 21. Stödnivåerna hos de svarande företagen

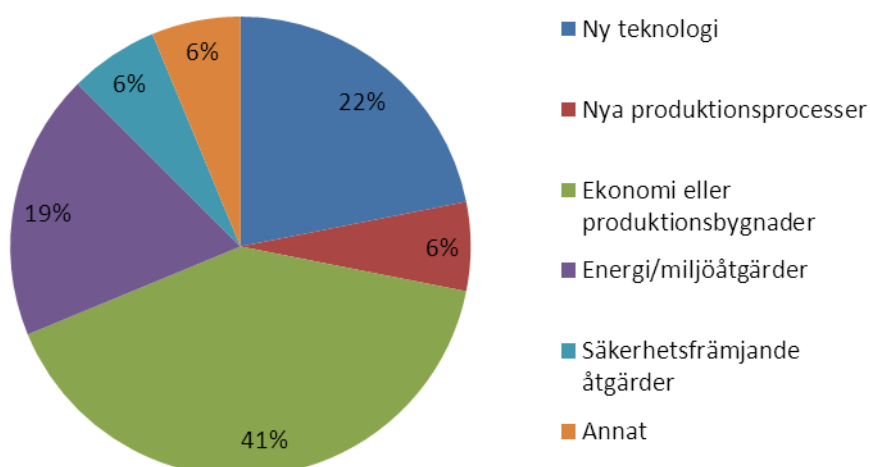
Som vi nämnde i texten ovan så har det funnits många olika informationskanaler och vägar in i investeringsstödet. Det framgår även från enkätsvaren att så är fallet och man nämner att man funnit information via både officiella och inofficiella kanaler.

Figur 22. Informationskällorna

Hur har man funnit information?	Jordbruksbyrån	Producentförbundet
Sökte själv information/Tidigare deltagande	Ålands landsbygdscenter	Ålands hushållningssällskap
Landskapet hemsida	Landsbyggscentrum.	LR

Stödet har avsett satsningar inom en hel del olika områden, men främst riktat mot "ekonomi och produktionsbyggnader", "ny teknik" samt "energi och miljöåtgärder". Här har respondenterna kunnat välja mer än en kategori. Därmed har man kunnat svara både byggnad och produktionsprocess om man t.ex. investerat i ett växthus.

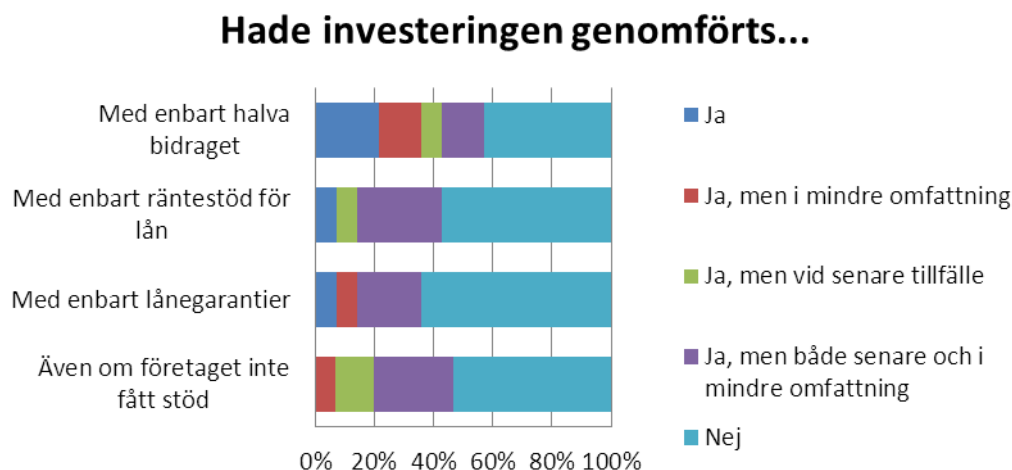
Figur 23. Inriktningen på det erhållna investeringsstödet

En viktig fråga handlar som vi berört tidigare om utträngningseffekten av privata investeringar. Det är tydligt att så delvis är fallet eftersom några faktiskt svarar att man hade genomfört investeringen i mindre omfattning, vid senare tillfälle eller båda dessa alternativ. Några svarar även att man hade genomfört investeringen

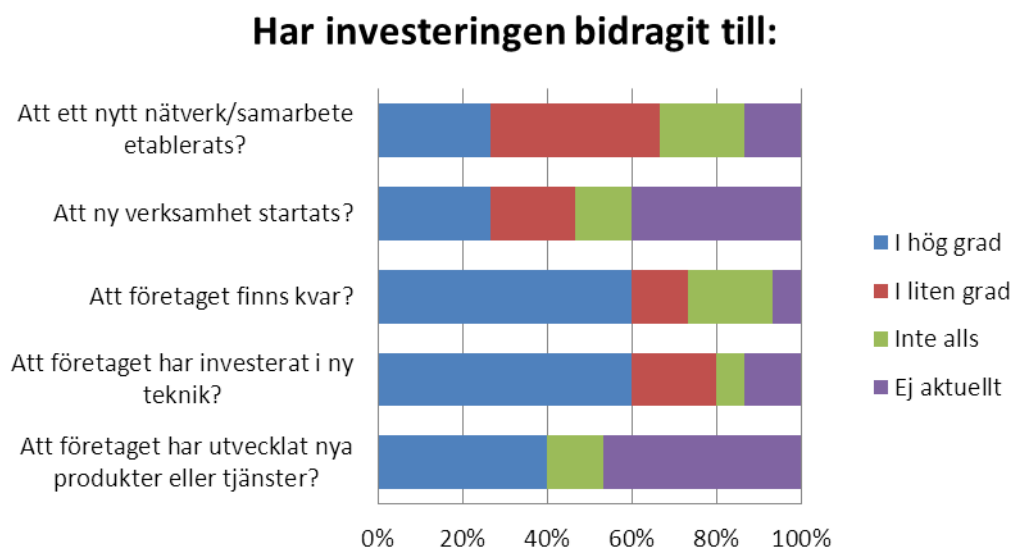
med enbart halva bidraget, något som också indikerar en utträngningseffekt. Dessa svar vidlägger att en effekt finns – men det är väldigt svårt att dra några generella slutsatser eftersom vi inte vet hur sent en investering hade gjorts annars, och hur mycket mindre den hade blivit. Självklart finns även ett bias i denna typ av frågor eftersom respondenterna förstår vad deras svar innebär för framtiden – men vi noterar ändå att en väldigt stor andel svarar att de inte hade genomfört investeringen utan stöd, eller om stödet utformats enbart som räntestöd eller garantier. En hypotes är att investeringsstöden tidigarelägger investeringar, ökar storleken och även är en möjlighet för myndigheterna att styra investeringar mot miljöåtgärder eller annat man efterfrågar. Vi kan i alla fall bidra till att den hypotesen stärks eftersom många svarar att investeringen skulle ha gjorts senare och i mindre omfattning.

Figur 24. Stödets betydelse för investeringsviljan

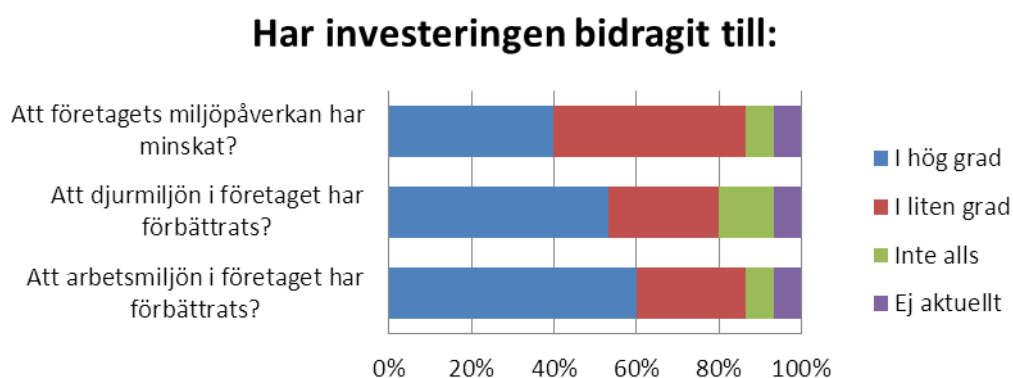
Inom andra områden så valde vi att fråga i vilken grad investeringen bidragit till att påverka sådant som har med den faktiska verksamheten, teknik och produkter, samverkan, mm. att göra. Förvånansvärt många svarade att investeringsstöden (inklusive startstöden) även bidrar till att ett nytt samarbete har etablerats. Det är tydligt att man i alla fall från respondenternas sida har uppfattningen att företaget finns kvar i hög grad på grund av att man kunnat genomföra de investeringar man fått stöd för. Stöden har också bidragit till att företagen har investerat i ny teknik, samt att man i viss utsträckning har utvecklat nya produkter eller tjänster (kan vara även entreprenadtjänster).

Figur 25. Investeringens roll i utvecklingen av verksamheten

Investeringarna har även bidragit till en utveckling inom områdena arbetsmiljö, djurmiljö och miljöpåverkan. Störst effekt har investeringarna enligt respondenterna haft på arbetsmiljön samt den externa miljöpåverkan. Men även vad gäller djurmiljön så är uppfattningen stark att det leder till förbättringar.

Figur 26. Investeringens miljöeffekter

När det gäller sysselsättningseffekter och lönsamhet så menar de flesta att sysselsättning har skapats hos underleverantörer eller konsulter. Här har vi inte delat upp frågan på kort och lång sikt, så det är möjligt att man har refererat i sina svar även till de direkta effekterna vid en byggnation eller ett inköp och installation av en maskin (t.ex. en torkanläggning). Färre är de som menar att investeringen haft liknande effekter i det egna företaget. Även om man anser att lönsamheten har ökat så har man inte anställt ny personal. Det väcker frågan om man istället via mekanisering eller effektiviseringar får ett mindre behov av arbetskraft. De flesta

svarar att så inte är fallet, men 4 respondenter svarade att så var fallet "i liten grad".

Figur 27. Investeringens sysselsättningseffekter

För att få en bättre känsla för vad investeringarna gett upphov till så bad vi även de svarande att berätta detta med egna ord. Detta täcker in sådant som vi inte haft möjlighet att täcka in i våra svarsalternativ, och sådant som de själva uppfattar som viktiga, och i vissa fall dynamiska, effekter.

Effekten av investeringen med egna ord:

"Bättre arbetsmiljö och senaste året nådde vi målet som var satt för ett par år tidigare."

"Gödseltank för miljön. Byggt plansilo. Effektivare i utfodring och skördearbete. Sparar kostnader och större och bättre utnyttjande av egenproducerat foder."

"Byggt för kalvar för att få utrymme för flera kor som i sin tur ger flera kalvar, Mycket bättre miljö för kalvarna."

"Renoverat ladugården och förbättrat kocomforten och automatiserat. Utökat med antal kor; produktionen har stigit samt kostnaderna för foder sjunkit. Och arbetsmiljön har förbättrats"

"Samtliga satsningar har bidragit till ökad produktion, samt ökat djurens välbefinnande som direkt påverkat ekonomin positivt (bättre pris på köttet då vi stigit i köttklasser)"

"All dynga kan numera hållas under tak året runt. Gödslar ut vartannat år."

"Nya växthus för vinterodling. Nytt värmesystem med värmepumpar som nästan helt ersätter den tidigare uppvärmningen med olja."

"I enlighet med affärsplanen har gårdsbruket utvecklats genom att mer än fördubbla antalet köttdjur, om- och tillbyggnads av befintlig ladugård, samt utökat odlingsarealen genom flera arrenden."

"1 500 000 liter ny mjölk till mejeriet, säkrare och effektivare gödselhantering - mer mjölk, mindre köpt gödsel och en utökning av djurantalet."

*"Fick via stöd möjligheten odla potatis, senaste år skördades ca 950 ton potatis på gården."
"Fick stöd till täckdikning och sammanslagning av skiften samt nyodling -minskning av näringsläckage"*

"Investerat i lagring av ensilage och fått ner produktionskostnaderna för ensilage med c:a 30% och samtidigt sparat in på en stor mängd avfall."

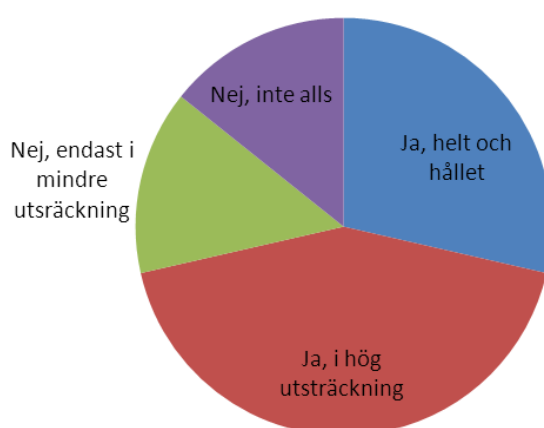
"Utbyggnad av gårdsstyckeri som varit kapacitetshöjande och möter kundernas krav bättre."

"Ny effektivare teknik har bidragit till att antalet arbetstimmar minskat. Förbättringar på produktionsbyggnad gör djurhållning lättare och säkrare."

Målen med investeringarna, utifrån affärsplanen, uppnås till viss del i åtminstone ca 75 % av företagen. I övriga ca 25 % så har man inte kunnat uppnå de mål man hade. Se figur 26 nedan. Men som citatet nedan visar så är detta inte helt rättvisande för om en investering eller satsning varit lyckosam.

"Investeringen följde inte alla målen i affärsplanen men istället blev andra saker såsom köttkvalitet mycket bättre och betingar därför ett mycket högre pris. Detta var inte upptaget i affärsplanen, där fanns bara mängden djur som skulle slaktas. Nu har vi mindre djur än i planen men samma resultat ekonomiskt."

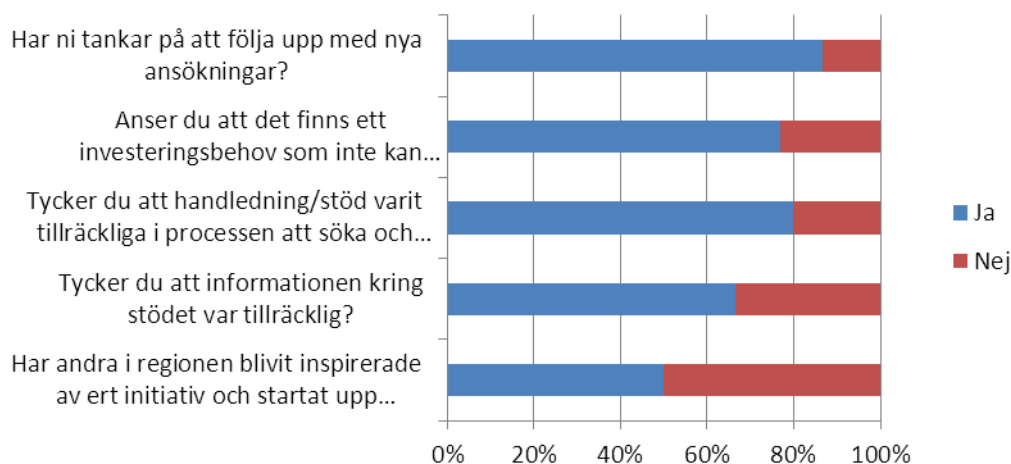
Figur 28. Investeringens betydelse för genomförandet av företagens affärsplan

Många anser att det finns investeringsbehov som fortfarande behöver täckas inom ramen för landsbygdsprogrammet, och många planerar att följa upp sina investeringar med ansökningar även i framtiden. Man tycker också att stödet från administrationen varit bra, möjligtvis finns det dock utrymme för förbättringar

inom informationsflödet. Huruvida andra blivit inspirerade av investeringarna är svårt att säga, några av fritextsvaren är väldigt positiva kring detta, medan andra är mer neutrala eller menar att det inte finns liknande fortsättningar för andra i regionen.

Figur 29.Handledning och framtida stödbehov

Nedan följer fritextcitat kopplade till figuren ovan:

Har informationen kring stöden varit tillräcklig?

"Skulle gärna finnas ett sammanfattande dokument med alla stödmöjligheter."

"Sedan har det varit missvisande att i dokumenten står det att det finns stöd att söka. Men i verkligheten så har det de senaste åren inte funnits några pengar till små projekt t.ex. täckdikning, allt har försvunnit i stora projekt."

"Man tar själv reda på vad som krävs och hur det går till av berörda myndigheter samt Ålands hushållningssällskap."

"Ganska bra men visst kunde informationen vara bättre vad som kan stödas och inte. Kunde alltså förbättras."

"Ja om man vet var man ska söka efter informationen, men för någon som ej varit insatt i det är det säkert svårare att hitta information."

"Jag blev lovad ca 50 % i bidrag men inte informerad om att en mycket stor del av den utlovade summan var i form av räntestödslån och att när det väl var byggt kom en ny värdering av byggnaden som då resulterade i att 25 % av satsningen finansierades i rena Euro."

Har handledningen i processen varit tillräcklig?

"Att söka pengar är lätt och personalen är tillmötesgående. Proagria hjälper också till bra vid större satsningar."

"Har högre kompetens än de flesta rådgivare vad gäller ansökningsförfarandet samt beräkningarna. Tjänstemännen behöver bli avsevärt bättre insatta i alla specialregler kring allt! Högre kompetens bland tjänstemännen är ingen önskan, det är ett krav!"

*"Ålands Hushållningssällskap har helt ok handledning genom deras ekonomikonsulent."
"Jag har fått god hjälp hos Hushållningssällskapets handläggare."*

"Vi gick miste om stöd p.g.a. att personen i frågan inte var tillräckligt insatt i frågan."

"Även om det är negativt att man inte kommer att få något stöd för sina projekt. Så är det positivt att man får besked om det redan vid samtal med tjänstemännen innan man har lagt ner tid och pengar på ansökningar som ändå kommer att avslås."

Vilka områden behöver stödjas i framtiden?

"Maskiner stöds ej och maskiner som är nya för området eller innovativa bör stödas"

"Uppdateringar av äldre ladugårdar som de inte ger investerings stöd åt pga. att de kallar det för ersättningsinvesteringar. Men tekniken kan ha förbättrats och man ger stöd för sådana investeringar i Finland."

"I mitt fall gäller det belysning i växthus. Och vindkraft kunde vara en framtida energikälla för egen energiproduktion. Kanske det kan stödas, tror inte det finns info om detta."

"De ekonomiska förutsättningarna för vad jordbruket producerar har inte förbättrats medan kostnaderna stiger oupphörligt, vilket gör det omöjligt att våga investera i någonting utan stödmöjligheter."

"Biogasstödet är för dåligt för att kunna förverkligas på Åland. inmatningsavgiften på el är idag för hög på Åland för att det ska bli lönsamt."

"Satsningar inom biogas."

"Bevattnings och dränering."

Kommer ni att följa upp stödet med nya ansökningar?

"Ja, fler delar i verksamheten behöver utvecklas."

"Ja ytterligare effektivisera produktionen med ny teknik för bättre effektivitet och lönsamhet."

"Grundrenovering av växthus, förbättring av arbetsmiljön genom att vissa maskiner kunde

minska den fysiska arbetsbelastningen vid plantering och skörd."

"Ett vindkraftverk vore kanon som energikälla men beviljas inte bidrag för detta kommer sannolikt inte detta att göras då återbetalningstiden riskerar att bli för lång."

"Jag har investerat i produktionsanläggningar sedan 2008 och känner att jag nu nått min gräns."

"Ja, vi har tankar på att bygga till befintlig ladugård, en till robot för mjölkning och två fodertorn, satellittankar för gödsel och bygga biogas."

"Utbyggnad av produktionsbyggnader för djuren."

"Om det finns möjlighet att få några pengar kommer jag att fortsätta med täckdikningen av resten av arealen. Samt en eventuell bevattningsanläggning för potatisodlingen."

"Vi vill kunna hantera större mängder hö eftersom det finns efterfrågan bland hästägare av hö med hög kvalitet."

6. Fördjupningsstudie med fokus på utbildningsaktiviteter

Målsättningen med åtgärden är att nå ökad kompetens rörande produktion, ny teknik, informationsteknologi, miljö, miljövänlig odling och ekonomi. Resultat av åtgärden vid halvtidsvärderingen byggde på intervjuer med tjänstemän samt stödmottagare. Åtgärden bedömdes då framförallt haft positiv påverkan på djurhälsa och produktkvalité inom jordbruket. I mindre skala antogs åtgärden bidra till en mera hållbar markförvaltning. Det har till exempel hållits kurs om naturbeten.

6.1 Erfarenheter från halvtidsutvärderingen

Det framgick redan vid halvtidsvärderingen att arrangerande aktörer som sökt stöd från åtgärd 111 är aktiva inom utbildning och känner väl till stödmöjligheterna. Inte minst för att stöd ofta är en grundförutsättning för att kunna hålla kurser. I utvärderingen påpekas att det faktum att kurserna som beviljats stöd varit små, gjort att den administrativa bördan blivit relativt stor vid varje kurs. Inom landskapsregeringen fanns tankar på att hantera problemet med den tunga administrativa bördan genom att framöver istället satsa på större utbildningsprojekt, så som energiplaner för alla jordbruksverksamheter. Detta har inte implementerats under andra halvan av programmet. Man har dock vidtagit en del åtgärder som förbättrar koordineringen av kursverksamheten.

6.2 Åtgärd och utvärderingsfrågor

Den åtgärd som utgör grunden för utvärderingen, samt de frågor som ska besvaras i halvtids- och slutvärderingarna, är följande:

Åtgärd	Yrkesutbildning och information, bl.a. spridning av vetenskaplig kunskap och innovativa metoder, som riktar sig till personer som är verksamma inom jordbruks-, livsmedels- och skogsbrukssektorerna (artikel 20a i förordning (EG) nr 1698/2005).
Åtgärds kod	111
Utvärderingsfrågor	Hur har åtgärder för utbildning, information och spridning av kunskap och innovativa metoder förbättrat arbetskraftens produktivitet och/eller andra aspekter i jordbruks-, livsmedels- och skogsbrukssektorn? Hur har utbildningsåtgärder bidragit till en mer hållbar markförvaltning, inbegripet ett hållbart utnyttjande av naturresurserna? Hur överensstämmer yrkesutbildningarna med behoven och andra åtgärder inom programmet?

6.3 Enkätundersökning och resultat, utbildningsaktiviteter

Enligt de uppgifter som finns tillgängliga till denna årsrapport så fördelar sig antalet deltagare, 184 stycken, i enlighet med tabell 3 nedan. Dock saknas uppgifter för några utbildningar varför siffran inte täcker in hela deltagarantalet.

Tabell 3. Kurser, deltagare och inriktning på kursen

Kurs	Antal deltagare		Kategori
	Män	Kvinnor	
Vallen ger klöver	9	2	Djur
Odlavall till avsalu häst	8	4	Djur
Hästutfodring	4	6	Djur
Förebygg hälsovård	8	12	Djur
Bioenergiresa	4	0	Miljö/energi
Fårkurs naturbeten och gamla lantraser	4	8	Djur
Förebyggande hälsovård på mjölkgårdar	5	10	Djur
Fortbildning för djurägare sem.	3	1	Djur
Ledarskapsutbildning för mjölkföretagare	2	0	Djur
ECO driving	8	0	Miljö/energi
Kosignaler	8	0	Djur
Lamningskurs	3	10	Djur
Ekologisk grundkurs	12	7	Lantbruk
Växtskyddsdag för trädgårdsodlare	16	3	Lantbruk
Info energisparåtgärder, energiplaner	9	1	Miljö/energi
Utbildning potatisodlare	na	na	Lantbruk
Djurhälsan i mjölkkladugårdar	3	0	Djur
Fårseminarium	4	10	Djur
Våtmarks och vattendag för lantbrukare	na	na	Miljö
Utbildning för att förbättra lönsamheten	na	na	Ekonomi

Vad gäller denna årsrapport så gjordes ett urval av relevanta kurser och utbildningar som hållits under 2013 och deltagare i dessa kontaktades via en e-enkät. Enkäten skickades till 67 personer och totalt kom 21 användbara enkäter i retur efter två påminnelser. Resultaten av enkäterna presenteras och diskuteras nedan.

De kurser som adresserades var:

- Energiplanering
- Vallen Ger Klöver
- Odlavall till avsalu
- Förebyggande Hälsovård på mjölkgårdar
- Eco driving
- Ekologisk Grundkurs
- Potatisodlarkurs

Enkäterna utformades utifrån den interventionslogik som föreligger för utbildningsaktiviteter inom ramen för landsbygdsprogrammet. Behovsmotivet är

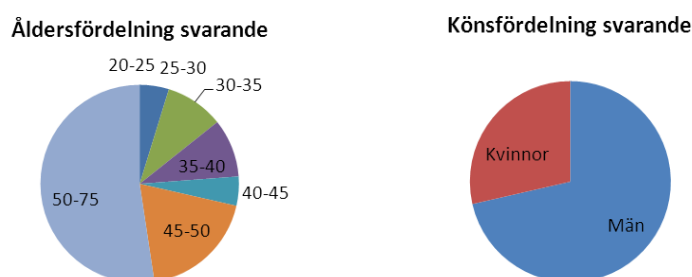
att åtgärd 111 förväntas bidra till en kontinuerlig anpassning och stärkt konkurrenskraft inom lantbruk och livsmedelsförädling. Utfallsindikatorn är som vanligt i termer av antal, i detta fall antal deltagande i utbildning samt antal erhållna utbildningsdagar.

Intressant är att den effektindikator man arbetar utifrån delas med investeringsstödet och är "omsättningsökning i företaget per heltidsarbetande", dvs. en väldigt tydlig koppling till att man alltså förväntar sig omsättningsökningar som en följd av att man deltar i utbildningarna.

Det är väldigt svårt utifrån tidsperspektivet, samt den mängd svar vi har att arbeta med, att genomföra någon typ av kontrafaktisk analys ifall deltagande i de vitt spridda utbildningsaktiviteterna på verkat omsättningen. Vi har frågat deltagarna rakt ut vad de tror själva, och de är inte särskilt övertygade om att så är fallet. Dock finns det många andra områden som kan påverkas av att man deltar i utbildningar och som på sikt kan påverka omsättningen eller lönsamheten (som kanske är en viktigare måttstock) positivt. Vi har därför valt att fråga om sådant som teknik, administration, produktionsprocesser, djurmiljö, mm. Det är också intressant att höra med deltagarnas egna ord vad som upplevts som det viktigaste med deltagandet i utbildningarna.

Ålders- och könsfördelningen bland de svarande speglar fördelningen bland lantbrukarna på Åland, där medelåldern är ca 53 år och 70 procent är män.

Figur 30. Respondenternas köns- och åldersfördelning

De svarande fick själva ange vilka utbildningar de deltagit i, och det är möjligt att en del inte svarade med samtliga kurser. Det är dock tydligt från listan att de har deltagit i en mängd olika aktiviteter utöver just de kurser som valdes för att skicka enkäten.

Vilken typ av utbildnings- eller kurstillfällen har respondenterna deltagit i?

- ✓ Vuxenprogrammet på lantmannaskolan
- ✓ Rådgivningsprojekt i samarbete med Proagria
- ✓ 3-årig landsbygdsföretagare vid naturbruksskola
- ✓ Ekologisk grönsaksodling och ekologisk djurhållning
- ✓ Föreläsningar/ inspirationsdag för jordbrukare
- ✓ Kurser för lantbruket
- ✓ Yrkeskurs för att få köra lastbil
- ✓ Obligatoriska kurser för mjölkproducenter
- ✓ Betskurs
- ✓ Mejerikurser
- ✓ Sådana kurser som Ålands hushållningssällskap ordnar med inriktning på Fruktdodling
- ✓ Kurser i växtskydd och miljöanpassad grönsaksproduktion.
- ✓ De kurser som man måste gå för miljöstöd. Samt föreläsningar om Fruktdodling
- ✓ Obligatoriska kurser samt speciellt inriktade för vissa odlingar
- ✓ Miljö, ekonomi

Motiven till varför man deltagit skiljer sig från det rent obligatoriska till att man är nyfiken, vill öka lönsamheten eller behöver en väldigt praktisk färdighet.

Varför deltog du i utbildningen/utbildningarna; vilket var det största motivet för dig?

- ✓ För att bli stödberättigad samt få mera kunskap än vad mina föräldrar lärt mig
- ✓ Förbättra lönsamheten
- ✓ Ville lära mig mera om lantbruk
- ✓ För att få en grundutbildning inom lantbruk
- ✓ Intresse
- ✓ För att uppdatera mig, för att träffa andra
- ✓ Obligatoriskt
- ✓ Intressant och att höra om någonting nytt, träffa folk
- ✓ Obligatoriskt med i lantbrukets stödsystem
- ✓ För att få köra trafiktraktor inom entreprenad.
- ✓ Att lära sig nya saker
- ✓ Krav och intresse
- ✓ För att hänga med i svängarna och lära mig mera
- ✓ Uppdatera kunskaper
- ✓ Kurstillfällen som är obligatoriska för miljöstöddagare.
- ✓ Samla kunskap
- ✓ Vissa är obligatoriska för att erhålla stöd samt kompetenshöjande kurser.
- ✓ Tvång + intresse
- ✓ Det som ger mest är kontakten med andra inom rörelsen

Precis som för investeringsstöden så är kanalerna till information många. Det verkar som att det är enkelt att få information via både maillistor, tidningar, myndigheter och nätverk. Det verkar som att många dessutom har deltagit i utbildningar i föregående programperiod och därmed redan kände till

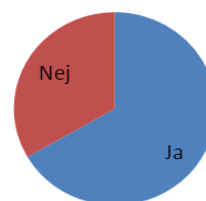

verksamheten.

Hur fick du information om utbildningsverksamheten?

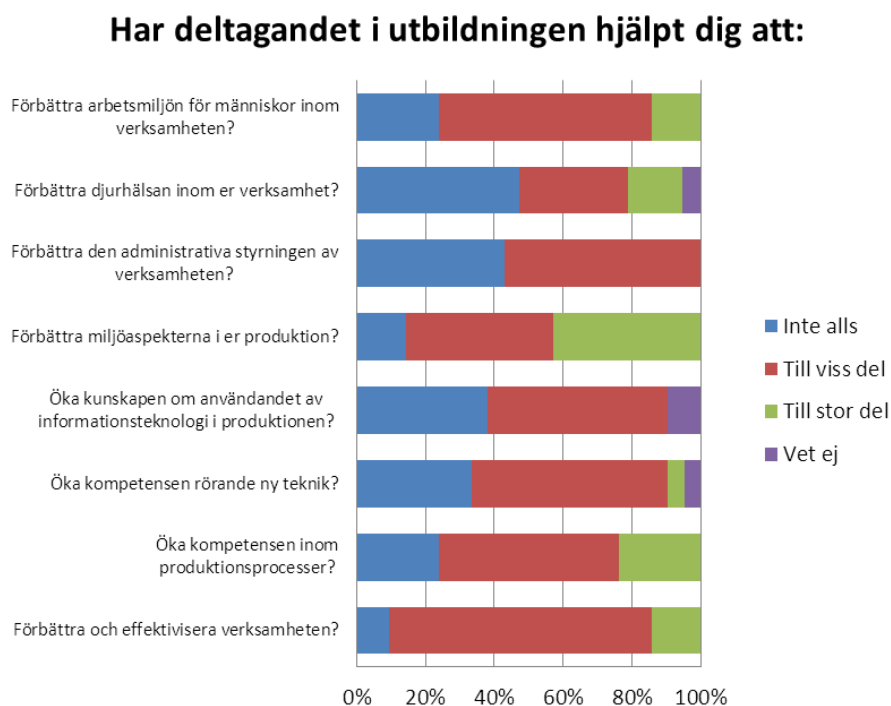
- ✓ Landsbygdscentrum
- ✓ Via samarbetsföretagen till rådgivningsprojekten
- ✓ Tidningen
- ✓ Via skolan
- ✓ Landsbygdsnytt
- ✓ Via kompis
- ✓ Mejl och SMS
- ✓ Annonser
- ✓ Utskick
- ✓ Kommunalbladet

Deltog du i utbildningar även i föregående programperiod 2000-2006?

När det gäller frågorna om vilka effekter utbildningen har haft för de deltagande (utifrån av oss definierade områden) så svarade respondenterna enligt figuren nedan. Värt att minnas är vilka kurser som valdes ut till enkäten, och vad fokus generellt är för kurser inom landsbygdsprogrammet. Respondenterna har svarat utifrån alla kurser de deltagit på, inte bara de som låg till grund för utskickat av enkäten. Det är tydligt att många anser att utbildningarna har *förbättrat miljöaspekterna i produktionen, ökat kompetensen inom produktionsprocesser, förbättrat och effektiviserat verksamheten samt förbättrat arbetsmiljön*. De aspekter som flest upplevt som "inte alls" påverkade (den blå färgen i figur 31 nedan) är djurhälsan, administrativ styrning, informationsteknologiska lösningar samt kompetensen rörande ny teknik.

Figur 31. Utbildningens betydelse

Även här har vi bett om svar i fritextform eftersom vi troligtvis inte kunnat förutspå vad deltagarna själva upplevt som viktiga resultat av utbildningarna.

De viktigaste effekterna med egna ord

"Inspiration, kursen var inte specifikt om min näring."

"Nya miljövänliga alternativ för bekämpning i fruktodling."

"Nyheter."

"All form av kursverksamhet kan få upp ögonen på väntade saker men också ibland på helt oväntade vilket gör att man tar sig an "problem" från en annan vinkel."

"Bättre ekonomiska beräkningsmodeller över lönsamhet mm."

"Kontakten med andra med samma odlingar."

Det ser inte ut som att de utbildningar som respondenterna gick stimulerat ny verksamhet eller produktutveckling i någon större omfattning.

På sikt bör man kanske därför överväga om man tydligare skall fokusera på kurser som stimulerar just innovation och nyskapande inom lantbruket.

Figur 32. Andel respondenter som skapat ny verksamhet efter utbildningen

**Har du startat upp någon ny verksamhet
eller utvecklat någon ny produkt efter
att du deltog i kursen?**

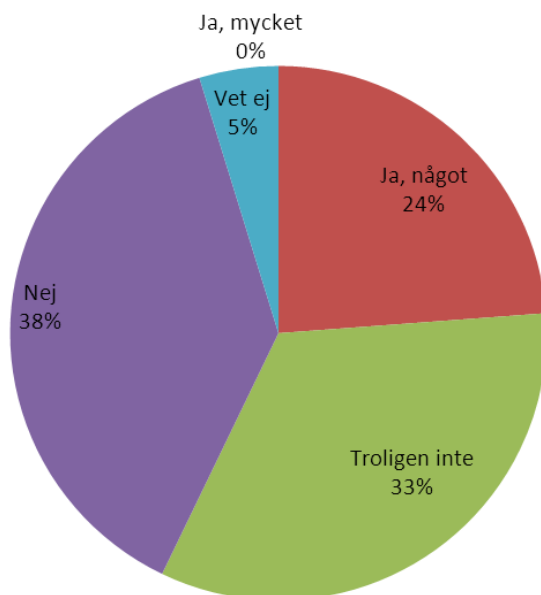

En av frågorna i enkäten handlade om man direkt kunde se någon koppling mellan deltagande i utbildningar och ökande av företagets omsättning. Självklart är inte detta samma sak som att genomföra en kvantitativ kontrafaktisk analys på de företag som deltagit i utbildningar jämfört med de som avstår, och med ett utdraget tidsperspektiv som tillåter att en effekt faktiskt får chansen att uppstå. Men det är ändå indikativt att 71 % av de 21 som svarat anser att utbildningen inte eller troligen inte påverkat omsättningen positivt.

Man kan så klart anse att det inte bör vara det (kortsiktiga) målet med utbildningen, men det är fortfarande den effekt som man utifrån programmet vill uppnå. Svaren på frågorna ovan om vilka effekter utbildningarna anses ha haft på andra områden skall också vägas in då man funderar på vilka de långsiktiga (och dynamiska) effekterna kommer att vara.

Figur 33. Utbildningens omsättningseffekter

Skulle du säga att omsättningen i din verksamhet
ökat som ett resultat av utbildningen?

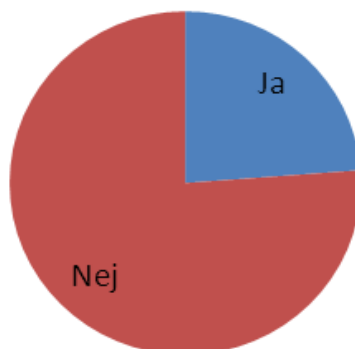
En hypotes var att deltagande i utbildningar påverkat hur man kunnat (och velat) delta i andra delar av landsbygdsprogrammet. Det är tydligt att en effekt finns, ca 25 % av de som svarat menar att man genom (t.ex. obligatoriska kurser) kunnat delta i andra åtgärder.

Frågan om man får ökat intresse för programmet via utbildningar och kontakter är något som troligtvis är intressant att utreda mer i framtiden.

Figur 34. Utbildningen inverkan på intresset för programmet

**Har du kunnat delta i andra delar av
landsbygdsprogrammet pga. ditt deltagande i
utbildningar?**

Slutligen lämnades några fritextsvar kring vad som bör stödjas i framtiden och om att det finns ett kunskapsbehov som inte helt stöds i det nuvarande programmet. Tyvärr svarade väldigt få på vad detta kunskapsbehov är; men ökade ekonomikunskaper och rådgivning generellt för att förbättra verksamheterna verkar vara önskvärt.

Vad behöver utvecklas?

"Fler rådgivningsprojekt behövs för att jordbrukarna på Åland ska kunna konkurrera med omkringliggande regioner."

"För dåligt ekonomiskt fokus."

7. Slutsatser av årsrapportens fördjupningsdel

Fördjupningsdelen i denna årsrapport har haft som mål att utvärdera hur de investeringsstöd och utbildningsstöd som betalats ut inom ramen för Ålands landsbygdsprogram har använts och vilka effekter som kan tänkas uppstå för företag och samhälle. Åtgärderna som återfinns inom Axel 1 syftar till att stärka konkurrens- och utvecklingskraft hos företagen inom jord- och skogsbruket, livsmedelproduktion och förädlingen av dessa råvaror - på grundval av ett hållbart resursutnyttjande.

Det har konstaterats under utvecklandet av programmet att den åländska jordbruksindustrin är relativt småskalig och ligger efter andra delar av Europa med hänsyn till konkurrenskraft och effektivitet. Målet med åtgärderna inom Axel 1 syftar således till att utveckla strukturen bland lantbruksföretagen, öka effektiviteten, höja kompetensnivån och höja kvaliteten inom lantbruksproduktionen och vidareförädlingen för att detta sin tur skall leda till ökad konkurrenskraft och ökad lönsamhet på gårdsnivå.

Inom ramen för denna årsrapport har vi valt att studera både investeringsstöden och utbildningsaktiviteterna inom Axel 1, och som i tidigare årsrapporter har vi gjort detta genom ett insamlande av enkätdata/intervjudata från de som mottagit stödmedel. Detta år har två enkäter utvecklats med utgångspunkt i interventionslogiken – samt med stöd av liknande enkätstudier i andra länder.

Enkäten om investeringsstöd skickades till 37 stödmottagare och 15 användbara enkäter återkom (motsvarande ca 40 % av stödmottagarna inom investeringsstödet). Enkäten till de som deltagit i utbildningsaktiviteter skickades till ett urval av de som deltagit. 67 personer fick enkäten och 21 svar återkom. Båda enkäterna besvarades av en god mix av företagare.

Generellt för båda åtgärderna är att de påverkar många olika delar av verksamheterna, och att de har effekter som inte alltid går att kvantifiera på kort sikt. Svaren på enkätfrågorna ger en känsla för vilka effekter man upplever att stöden har, men de alternativen är av naturliga skäl också begränsade av hur frågorna är formulerade. Därför är också citaten i texten ovan av stort värde. Via fritextsvaren kan man få en känsla av vad som upplevs som bra och dåligt – och vilka effekter man själv anser att t.ex. investeringarna haft. Man kan också få en känsla av vilken typ av investeringar man inom lantbruket på Åland skulle vilja genomföra i framtiden.

Gemensamt för bägge grupperna är att man är relativt nöjd med information från - och handläggning på - Landskapsregeringen. Det framgår även från enkätsvaren att man funnit information om åtgärderna, och blivit inspirerad till att delta, både via officiella och inofficiella kanaler.

7.1 Investeringsstödet – enkätresultat och slutsatser

Investeringsstödet har avsett satsningar inom en hel del olika områden, men främst har det av respondenterna använts till satsningar inom områdena *ekonomi och produktionsbyggnader, ny teknik samt energi och miljöåtgärder*.

En fråga som man i dagsläget inte kan undvika att diskutera inom ramen för investeringsstöd är huruvida denna typ av interventioner har en utträngningseffekt på privata investeringar. Har stödet en så kallad dödvikt? Det är tydligt att så delvis är fallet eftersom några faktiskt svarar att man hade genomfört investeringen i mindre omfattning, vid senare tillfälle (eller båda dessa alternativ) även om man inte erhållit stöd. Några svarar även att man hade genomfört investeringen med enbart halva bidraget, något som också indikerar en dödvikt. Dessa svar vidlägger att en effekt finns – men det är väldigt svårt att dra några generella slutsatser eftersom vi inte vet hur sent en investering hade gjort annars, och hur mycket mindre den hade blivit. Vi noterar även att en väldigt stor andel svarar att de inte hade genomfört investeringen utan stöd, eller om stödet utformats enbart som räntestöd eller garantier. En generell hypotes är att investeringsstöden tidigarelägger investeringar, ökar storleken och även är en möjlighet för myndigheterna att styra investeringar mot miljöåtgärder eller annat man efterfrågar. Vi kan med materialet från Åland bidra till att den hypotesen stärks.

Det är tydligt att man i alla fall från respondenternas sida har uppfattningen att företaget finns kvar i hög grad på grund av att man kunnat genomföra de investeringar man fått stöd för. Stöden har också bidragit till att företagen har investerat i ny teknik, samt att man i viss utsträckning har utvecklat nya produkter eller tjänster. Investeringarna har även bidragit till en utveckling inom områdena arbetsmiljö, djurmiljö och miljöpåverkan. Störst effekt har investeringarna enligt respondenterna haft på arbetsmiljön samt den externa miljöpåverkan - men även vad gäller djurmiljön.

Även om man anser att lönsamheten har ökat så har man inte anställt ny personal. Det väcker frågan om man istället via mekanisering eller effektiviseringar får ett mindre behov av arbetskraft. De flesta svarar att så inte är fallet, men några menar att detta har hänt. Många anser att det finns investeringsbehov som fortfarande behöver täckas inom ramen för landsbygdsprogrammet, och många planerar att följa upp sina investeringar med ansökningar även i framtiden.

7.2 Utbildningsverksamheten – enkätresultat och slutsatser

Utbildningsaktiviteterna inom landsbygdsprogrammet är främst utformat i form av kursverksamhet, samt obligatoriska kurser för deltagande i vissa andra åtgärder. Målsättningen är att öka företagarnas kompetens rörande produktion, ny teknik, informationsteknologi, miljö, miljövänlig odling och ekonomi.

Det är svårt att utifrån en begränsad enkät dra generella slutsatser ifall utbildningarna påverkat omsättningen i de deltagande företagen – respondenterna

själva tror inte att så är fallet. Här finns troligtvis dock ett tidsperspektiv och dynamiska effekter att ta i beaktande. Kurserna kan inte förväntas öka omsättningen av sig själva på kort sikt. Dock finns det många andra områden som kan påverkas av att man deltar i utbildningar och som på sikt kan påverka omsättningen eller lönsamheten (som kanske är en viktigare måttstock). Vi har därför valt att fråga om sådant som teknik, administration, produktionsprocesser, djurmiljö, mm.

Det är tydligt att många anser att utbildningarna har *förbättrat miljöaspekterna i produktionen, ökat kompetensen inom produktionsprocesser, förbättrat och effektiviserat verksamheten samt förbättrat arbetsmiljön*. De aspekter som flest upplevt som "inte alls" påverkade är djurhälsan, administrativ styrning, informationsteknologiska lösningar samt kompetensen rörande ny teknik.

På lång sikt kan man alltså anta att sådana områden som kompetens om produktionsprocesser och förbättrad effektivitet bör förbättra lönsamheten. Att man inte har påverkat den administrativa styrningen beror nog främst på vilka deltagare som svarat på enkäten. Det har även bedrivits kurser inom just ekonomistyrning men dessa deltagare har inte svarat på enkäten eftersom vi inte har haft tillgång till de kontaktuppgifterna (kursen var heller inte avslutad vid genomförandet av studien).

Referenser

ESO Rapport 2013:6, *Bonde söker bidrag – en rapport om effektivitet i det svenska landsbygdsprogrammet*. Finansdepartementet, Stockholm

SJV Rapport 2013:37, *Investeringsstöden ger resultat, rapport från enkätsvar om företagsstöd 2007-2011*.

SLU 2010a, *Redovisning av uppdrag om halvtidsutvärdering av Landsbygdsprogram för Sverige 2007-2013*. Sveriges lantbruksuniversitet, Uppsala.

ÅSUB Rapport 2010:7, *Halvtidsutvärdering. Landsbygdsutvecklingsprogrammet för landskapet Åland*. Mariehamn

ÅSUB Rapport 2011:4, *Utvärderarnas rapport 2010. Landsbygdsutvecklingsprogrammet för landskapet Åland 2007-2013*, Mariehamn

ÅSUB Rapport 2012:3, *Utvärderarnas rapport 2011. Landsbygdsutvecklingsprogrammet för landskapet Åland 2007-2013*, Mariehamn

ÅSUB Rapport 2013:2, *Utvärderarnas rapport 2012. Landsbygdsutvecklingsprogrammet för landskapet Åland 2007-2013*, Mariehamn

ÅSUB Rapport 2013:3, *Arbetsmarknadsbarometern 2013*, Mariehamn

ÅSUB (2013), *Statistisk årsbok för Åland*, Mariehamn

Appendix 1: Investeringsstödsenkäten

Ålands landsbyggsprogram: Enkät om investeringsstöd på Åland

Denna enkät riktar sig till mottagare av investeringsstöd på Åland under perioden 2007-2013. Enkäten är en del av den officiella utvärdering som Nordregio gör på uppdrag av Landskapsregeringen. Frågor som rör detta kan ställas till gunnar.lindberg@nordregio.se.

Enkäten är anonym och vi kommer inte att presentera resultat utifrån kön eller ålder så att enskilda svar går att koppla till stödmottagare. Vi tror att enkäten går att fylla i på ca 10-15 minuter!

Vårt syfte är att få en bild av investeringsstödet på Åland som en del av en årsrapport som genomförs under våren 2014. Förhoppningen är att denna årsrapport kan hjälpa till att förbättra och utveckla jordbrukspolitiken på Åland. Vi tackar på förhand för din medverkan!

1. Vilken typ av verksamhet bedriver ditt företag?

Beskriv även kompletterande verksamheter

2. Hur stor är verksamhetens omsättning?

Här avses år 2013, men skriv in omsättningen för 2012 om 2013 års omsättning inte finns tillgänglig

3. Hur många sysselsätter verksamheten?

Räkna in både dig själv, familjemedlemmar samt anställda som arbetar med verksamheten. Specificera dessutom hur länge ni arbetat, dvs räkna om till antal heltidstjänster

4. Hur stort investeringsstöd har du erhållit under perioden 2007-2013?

5. Avser stödet satsningar inom:

- ☐ Ny teknologi
- ☐ Nya produktionsprocesser
- ☐ Ekonomi- eller produktionsbyggnader,
- ☐ Energi/miljöåtgärder
- ☐ Satsning på Turism
- ☐ Säkerhetsfrämjande åtgärder
- ☐ Marknadsföring

6. Beskriv kortfattat effekten av investeringen med egna ord:

Kvantifiera gärna resultatet på t.ex. minskningar eller ökningar, t.ex. ökad produktion, användning av kvävegödsel, minskad energianvändning eller produktion av förnybar energi

7. Hade investeringen genomförts:

	Ja	Ja, men i mindre omfattning	Ja, men vid ett senare tillfälle	Ja, men vid senare tillfälle och i mindre omfattning	Nej
a. även om företaget inte fått företagsstöd?	☐	☐	☐	☐	☐
b. med enbart lånegarantier?	☐	☐	☐	☐	☐
c. med enbart räntestöd för lån?	☐	☐	☐	☐	☐
d. med enbart halva bidraget?	☐	☐	☐	☐	☐

8. Har investeringen bidragit till:

	I hög grad	I liten grad	Inte alls	Ej aktuellt
a. att företaget har utvecklat nya produkter eller tjänster?	☐	☐	☐	☐
b. att företaget har investerat i ny teknik?	☐	☐	☐	☐
c. att företaget/verksamheten finns kvar?	☐	☐	☐	☐
d. att ett nytt företag/verksamhet har startats?	☐	☐	☐	☐
e. att ett nytt nätverk eller samarbete bildats?	☐	☐	☐	☐
f. att arbetsmiljön i företaget har förbättrats?	☐	☐	☐	☐

	I hög grad	I liten grad	Inte alls	Ej aktuellt
g. att djurmiljön i företaget har förbättrats?	☐	☐	☐	☐
h. att företagets miljöpåverkan har minskat?	☐	☐	☐	☐
i. att företagets lönsamhet har ökat?	☐	☐	☐	☐
j. att företaget har anställt ny personal?	☐	☐	☐	☐
k. att sysselsättning har skapats hos underleverantörer eller konsulter?	☐	☐	☐	☐
l. att sysselsättningen minskat i företaget (t.ex. pga. nya maskiner eller rationaliseringar)	☐	☐	☐	☐

9. Om investeringen var inriktad mot turistverksamhet: Har antalet övernattningar ökat?

Total ökning av antal övernattningar per år

Om investeringen var inriktad mot turistverksamhet: Har antalet besökare ökat?

Total ökning av antal dagsbesökare per år (exkl. övernattare)

10. Har investeringen uppnått målen i affärsplanen som producerades i samband med ansökan om investeringsstödet?

- ☐ Ja, helt och hållet
- ☐ Ja, i hög utsträckning
- ☐ Nej, endast i mindre utsträckning
- ☐ Nej, inte alls

11. Har andra i regionen blivit inspirerade av ert initiativ och startat upp liknande verksamheter/gjort något liknande?

- ☐ Ja
- ☐ Nej

Utveckla gärna svaret ovan

12. Hur fick du information om stödmöjligheterna?

13. Tycker du att informationen kring stödet var tillräcklig?

- ☐ Ja
☐ Nej

Utveckla gärna svaret ovan

14. Tycker du att handledning/stöd varit tillräckliga i processen att söka och få investeringsstödet?

- ☐ Ja
☐ Nej

Utveckla gärna svaret ovan

15. Anser du att det finns ett investeringsbehov som inte kan stödjas av det nuvarande programmet?

- ☐ Ja
☐ Nej

Utveckla gärna svaret ovan

16. Har du/ni tankar på att följa upp projektet med nya ansökningar?

☐ Ja

☐ Nej

Utveckla gärna svaret ovan

Nu har du besvarat alla frågorna!

Glöm inte att klicka på "skicka" härunder!

Appendix 2: Utbildningsenkäten

Ålands landsbyggsprogram: Enkät till deltagare i yrkesutbildningar

Denna enkät riktar sig till deltagare i utbildningsaktiviteter på Åland under perioden 2007-2013, inom ramen för Ålands landsbyggsprogram. Enkäten är en del av den officiella utvärdering som Nordregio gör på uppdrag av Landskapsregeringen. Frågor som rör detta kan ställas till gunnar.lindberg@nordregio.se.

Enkäten är anonym och vi kommer inte att presentera resultat utifrån kön eller ålder så att enskilda svar går att koppla till deltagare. Vi tror att enkäten går att fylla i på ca 10-15 minuter!

Vårt syfte är att få en bild av utbildningarna och kurserna på Åland som en del av en årsrapport som genomförs under våren 2014. Förhoppningen är att denna årsrapport kan hjälpa till att förbättra och utveckla jordbrukspolitiken på Åland. Vi tackar på förhand för din medverkan!

1. I vilken egenskap har du deltagit i utbildningsverksamhet?

- ☐ Lantbrukare
- ☐ Turistföretagare
- ☐ Annat företag på landsbygden

Om du valt "Annat företag på landsbygden" på frågan ovan, förtydliga gärna vilken typ av företag du driver

2. Vilken typ av utbildnings- eller kurstillfällen har du deltagit i?

3. Vilken typ av inriktning har din verksamhet?

Tex lantbruk, turism, utbildning

4. Hur gammal är du?

- ☐ 0-20 år
☐ 20-25
☐ 25-30
☐ 30-35
☐ 35-40
☐ 40-45
☐ 45-50
☐ över 50

5. Kön

- ☐ Kvinna
☐ Man

6. Varför deltog du i utbildningen/utbildningarna; vilket var det största motivet för dig?

7. Har deltagandet i utbildningen hjälpt dig att:

	Inte alls	Till viss del	Till stor del	Vet ej
a. Förbättra och effektivisera verksamheten?	☐	☐	☐	☐
b. Öka kompetensen inom produktionsprocesser?	☐	☐	☐	☐
c. Öka kompetensen rörande ny teknik?	☐	☐	☐	☐
d. Öka kunskapen om användandet av informationsteknologi i produktionen?	☐	☐	☐	☐
e. Förbättra miljöaspekterna i er produktion?	☐	☐	☐	☐
f. Förbättra den administrativa styrningen av verksamheten?	☐	☐	☐	☐

g. Förbättra djurhälsan inom er verksamhet?

h. Förbättra arbetsmiljön för människor inom verksamheten?

7. Berätta gärna mer specifikt vad den viktigaste effekten för dig varit!

8. Har du startat upp någon ny verksamhet eller utvecklat någon ny produkt efter att du deltog i kursen?

☐ Ja

☐ Nej

Om ja på frågan ovan, vad har du startat upp eller utvecklat?

9. Skulle du säga att omsättningen i din verksamhet ökat som ett resultat av utbildningen?

☐ Ja, mycket

☐ Ja, något

☐ Troligen inte

☐ Nej

☐ Vet ej

10. Har du kunnat delta i andra delar av landsbygdsprogramet pga. ditt deltagande i utbildningar?

Exempelvis miljöåtgärder, investeringsstöd eller Leader

☐ Ja

☐ Nej

Om Ja på frågan ovan, vilka delar? Hur har det påverkat utbildningen?

11. Hur fick du information om utbildningsverksamheten?

12. Deltog du i utbildningar även i föregående programperiod 2000-2006?

- ☐ Ja
☐ Nej

Om Ja på frågan ovan, hur många?

13. Anser du att det finns ett kunskapsbehov som inte kan stödjas av det nuvarande programmet?

- ☐ Ja
☐ Nej

Om Ja, utveckla gärna din fundering

Nu har du besvarat alla frågorna!

Glöm inte att klicka på "skicka" härunder!

Skicka

ÅLANDS STATISTIK OCH UTREDNINGSBYRÅ

Ålands statistik- och utredningsbyrå, ÅSUB, är en fristående enhet vars huvuduppgift är att verka som Ålands officiella statistikmyndighet och bedriva kvalificerad utrednings- och forskningsverksamhet.

ÅSUB producerar fortlöpande aktuell statistik inom en rad olika samhällsområden. Tyngdpunkten i analysverksamheten utgörs av utredningar inom det ekonomiska-politiska området. Statistiska sammanställningar publiceras regelbundet i serierna ÅSUB Statistik och ÅSUB Statistikmeddelande, medan serien ÅSUB Rapport innehåller utredningar, analyser och annan information om Ålands ekonomi och samhälle.

Mer information om verksamheten och publikationer finns på ÅSUB:s hemsida www.asub.ax

ÅLANDS STATISTIK- OCH
UTREDNINGSBYRÅ

Tfn +358 (0)18 25490
Fax +358 (0)18 19495
info@asub.ax
www.asub.ax

Ålandsvägen 26
PB 1187
AX-22 111 MARIEHAMN